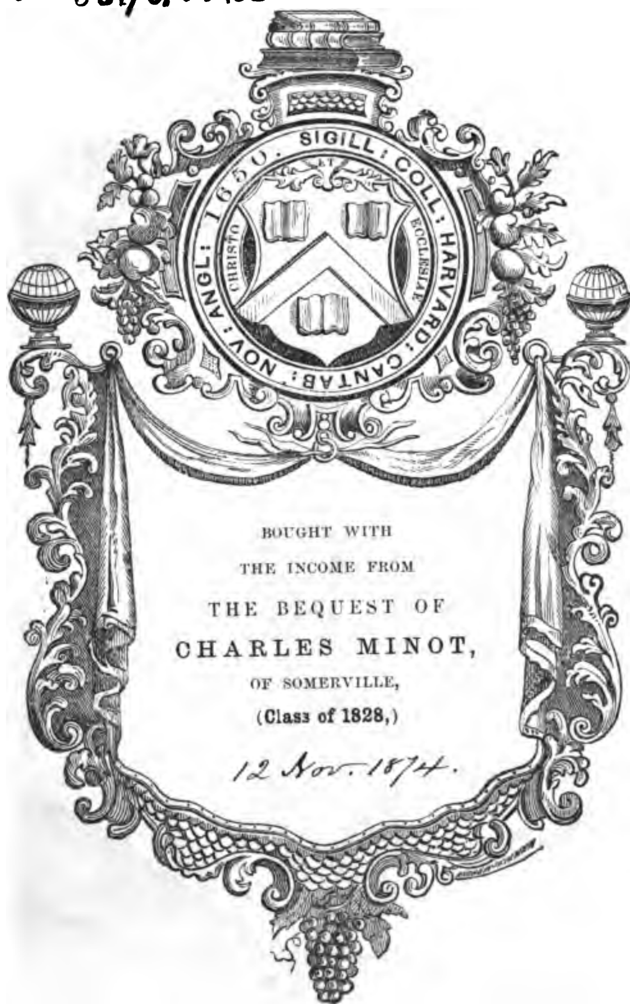

WIDENER LIBRARY
HX 16MY R

SIGILL : COLL : HARVARD : CANTAB : NOV : ANGL : 1650.
CHRISTO
ECCLESIAE
BOUGHT WITH
THE INCOME FROM
THE BEQUEST OF
CHARLES MINOT,
OF SOMERVILLE,
(Class of 1828,)
12 Nov. 1874.

SCRIPTORES RERUM

GERMANICARUM

IN USUM SCHOLARUM.

EX MONUMENTIS GERMANIAE
HISTORICIS RECUDI FECIT

GEORGIUS HEINRICUS PERTZ
SERENISSIMO BORUSSIAE REGI A CONSILIIS REGIMINIS INTIMIS
BIBLIOTHECAE REGIAE BEROLINENSI PRAEFECTUS.

WIPO.

HANNOVERAE,
IMPENSIS BIBLIOPOLII HAHNIANI
1853.

Wipo.

WIPONIS

PROVERBIA
TETRALOGUS HEINRICI REGIS
VITA CHUONRADI II. IMP.

IN USUM SCHOLARUM

EX MONUMENTIS GERMANIAE
HISTORICIS RECUDI FECIT

GEORGIUS HEINRICUS PERTZ
SERENISSIMO BORUSSIAE REGI A CONSILIIS REGIMINIS INTIMIS
BIBLIOTHECAE REGIAE BEROLINENSI PRAEFECTUS.

HANNOVERAE,
IMPENSIS BIBLIOPOLII HAHNIANI
1853.

HANNOVERAE TYPIS CULEMANNORUM.

PRAEFATIO

ex MON. GERM. SS. T. XI. p. 243 sqq.

Wipo[1] *saeculo decimo exeunte ex nobili Burgundionum gente editus, auctorum Latinorum poetarum historicorum philosophorum, Virgilii, Horatii, Ovidii, Lucani, Statii, Macrobii aliorumque aeque ac sanctorum Patrum studio eruditus, postquam ordines sacros suscepit, nec rebus publicis abstinendum, nec quae de historia sui temporis visu audituve comperisset, ea sibi soli servanda duxit. Anno* 1024 *curiae Oppenheimensi qua Chuonradus II Heinrico II successor electus est adfuit; postea a novo rege in capellanum adscitus, curiae nisi fortasse morbo impediretur ubique adhaesit, et Heinrico praecipue, Chuonradi filio, familiaritate quadam, paedagogi fortasse, iunctus est. Qua animatus scripta complura puero iuveni regi docendo ducendo erudiendo apta composuit; quorum tamen nonnisi Proverbia, Tetralogus et Vita Chuonradi imperatoris ad nostra usque tempora pervenerunt.*

Proverbia Heinrico Chuonradi imperatoris filio, nondum vero regi, dedicata, ideoque intra diem 26. *Martii a.* 1027 *et diem* 14. *Aprilis a.* 1028 *oblata, praecepta praebent regi futuro utilia memoriae tradenda. Versus quisque duabus partibus constat quae in easdem syllabas desinunt, quaeque autem res ternis versibus absolvitur.*

Carmen quo Wipo frigus anni 1033 *centum versibus cecinit haud amplius extat; de carmine in obitum Chuonradi imperatoris, quod Heinrico filio regi mense*

1) Cf. commentationem meam de vita et scriptis Wiponis in Abhandlungen der K. Akademie der Wissenschaften zu Berlin 1851.

Februario a. 1040 *lacum Bodamicum visitanti porrexit, infra videbimus.*

Tetralogus Heinrici regis, die nativitatis Christi anno 1041 *regi Argentinae Augustaeve oblatus, laudi inserta salutaria praecepta offert, quibus Heinricus ad bene gubernandum imperium instrueretur. Tetralogus vocatur, quod in eo Poeta ipse, Musa, Lex et Gratia partes agunt. Est igitur quasi speculum Romani imperatoris, nec bene a Petro Canisio primo editore Panegyricus inscribitur, quum auctor ipse ea de re dubium relinqui non sinat. Canisius codicem unicum Augustanum nactus exscripsit, nec tamen desiderium eius iterum evolvendi amovit, quum nonnullis in locis textus medela egeat, quam tamen aliquoties et ipse Canisius adhibuit. Dolemus igitur librum hodie latere; certe eum bibliothecae regiae Monacensi minime illatum esse Föringerus noster litteris suis certiores nos reddidit. Versus item a Canisio editi quibus Wipo die nativitatis Domini regi ad mensam sedenti gratulatus est, eodem fere tempore scripti sint.*

Carmina Wiponis alia duo, Breviarium[1] *scilicet de bello Chuonradi II contra Liuticios gesto, et Gallinarius*[2] *fortasse de bello Chuonradi contra Odonem Campaniae comitem, hucusque latent. Quo maioris pretii opus historicum de gestis Chuonradi et Heinrici habeamus necesse est, utpote a viro optimo, rerum quas narravit aequali et haud raro teste oculato, veritatis aeque capacis ac studioso, summa integritate animi conscriptum. Se quaecumque narrat aut ipsum vidisse aut ab aliis rerum testibus, quales Heinricum Lausonensem episcopum et Burgundionum proceres indicat, accepisse profitetur, nec ullis libris usum. Liber annis* 1048 *vel* 1040 *ad finem perductus*[3], *Heinrico imperatori fortasse exeunte mense Aprili a.*

1) Vita Chuonradi cap. 33. 2) ib. cap. 6. 3) subiugata Ungaria anno 1043 (cap. 1), Heinrico imperatore, igitur post nativitatem Domini a. 1046 (praefatio), ante rebellionem Casimiri regis Poloniae quae vere a. 1050 contigit (cap. 29).

1048 *Constantiae oblatus est; certe eum iam proximis annis ab Herimanno Augiensi*[1] *historiae annorum* 1024—1039 *conscribendae adhibitum constat. Saeculo XII. Ottoni Frisingensi*[2] *et Zwettlensi chronici Mellicensis continuatori ad manus fuit.*

Ultimi operis quod Wipo scribendum sibi proposuerat, historiae scilicet Heinrici III. imperatoris, vestigia nulla supersunt, et dubitari poterit, num vere unquam scriptum sit, an inceptum tantum et ab Herimanno Augiensi absolutum, cuius libri reliquias quasdam in Annalista Saxone annis 1039—1048 *servatas esse opinari licet*[3].

1) Scripsit annis 1049—1054; v. editionem SS. T. V. 2) Chronicon lib. VI, cap. 28. 29. 30. 31. 3) v. Commentationem meam in fine.

PROVERBIA.

PROVERBIA WIPONIS EDITA AD HEINRICUM CHUONRADI IMPERATORIS FILIUM.

Incipit inventum, referens proverbia centum.
Pax Heinrico, Dei amico.

Decet regem discere legem.
Audiat rex quod praecipit lex.
3 Legem servare hoc est regnare.
Notitia litterarum lux est animarum.
Saepius offendit qui lumen non adtendit.
6 Qui habet scientiam, ornat sententiam.
Melior est sapientia, quam secularis potentia.
Plus unicus sensus quam multiplex census.
9 Est sapiens multum, qui amat Dei cultum.
Vir fidelis coronatur in caelis.
Bene credit qui neminem laedit.
12 Qui fidus est seniori, adproximat honori.
Qui confidit in Deo, fortis est ut leo.
Melius est in Deo sperare, quam divitias congregare.
15 Firmissima spes, beatissima res.
Karitas non ficta, odit delicta.
Qui diligit fratrem, placat Deum patrem.
18 Regnum caelorum non est invidorum.

Melius est se humiliare quam exaltare.
Humilis homo triumphat in domo.
21 Qui per ardua vadit, saepissime cadit.
Viri mites renuunt lites.
Qui assidue rixantur, a paucis amantur.
24 Malos pro Deo tollerare, est superare.

Pacis donum est omnibus bonum.
Qui in pace fundantur, non eradicantur.
27 Incendium bellorum corruptio est morum.
Homo pudicus est animae amicus.
Ubi frequens luxuria, non deerit penuria.
30 Voluptas mundana semper est vana.
Iudicis sententiam oportet sequi clementiam.
Melius est interdum ignoscere, quam vindictam poscere.
33 Qui miseretur, misericordiam consequetur.
Verbum veritatis subveniet iudicatis.
Falsus in ore caret honore.
36 Qui falsitate vivit, animam occidit.

Qui est hilaris dator, hunc amat Salvator.
Omnis avarus nulli est carus.
39 Bonis tribuere, non est minuere.
Ubi pugnat sancta oratio, ibi vincitur tribulatio.
Incessanter orare, est delicta purgare.
42 Bene orat, qui in corde plorat.
Ieiunium forte liberat a secunda morte.
Qui non potest ieiunare, discat elemosinam dare.
45 Melius est mendicare, quam aliis nichil dare.
Bene vigilabit, qui a bono non cessabit.
Melius est interdum dormire, quam diabolo servire.
48 Dormire non multum, exhilarat vultum.
Qui se fatetur reum, ille placat Deum.
Ubi est vera penitentia, ibi Dei clementia.
51 Oportet enim parcere diu positis in carcere.
Valde decipitur, qui numquam corripitur.
Amicabilis increpatio non est dampnatio.
54 Oleum peccatoris est laus adulatoris.

Ubi longa ebrietas, ibi brevis est pietas.
Vinum multum et forte parum distat a morte.
57 Per crapulam cibi et potus perit homo totus.
Per moderantiam pervenitur ad habundantiam.
Mediocritate pura gaudet natura.
60 Proverbium *Ne quid nimis* laudatur in primis.

Iuvenis animosus senex fiet gloriosus.
Qui torpescit dum calet, frigidus nichil valet.
63 Qui vacat in iuventute, turbatur in senectute.
Fortes viri omnibus sunt miri.
Reges et praesides non decet esse desides.
66 Mundi rectores aequent cum nomine mores.
Viri pontificales sanctis sint aequales.
Medici animarum exorbitent parum.
69 Contra lupum vigilare est raptus vitare.
Qui viduam defendit, ad Christum regem tendit.
Qui vindicat pupillum, Deus coronat illum.
72 Pauperum consolator aeternae vitae est amator.

Oportet cavere vanitatem videre.
Cor incendit oculus, ut stipulas foculus.
75 Voluptas non visa cicius est elisa.
Qui libenter bonum audit, corde Deo plaudit.
Melius est pauperem audire quam sonitum lirae.
78 Incassum miseros audit, qui os et manum claudit.
Lingua placabilis ligno vitae est comparabilis.
Lingua dolosa semper est odiosa.
81 Qui loquitur modeste, liber est a peste.
Manus sine opere mendicabit propere.
Manuum labores praestant honores.
84 Qui bonum operatur, a Deo benedicatur.
Beati pedes, qui visitant infirmorum aedes.
Cum Deo ambulare est animam salvare.
87 Qui migrat ad aeternam sedem, non offendit pedem.
Iniquum est ob beneficium reddere supplicium.
Qui reddit malum pro bono, indignus est dono.
90 Bono vincere mala, est ad caelum scala.

Mundi contemtus a Deo est inventus.
Qui amat mundum praesentem, sequitur rem fugientem.
93 Melius est supernum concilium quam huius vitae exilium.
Superna patria pulchra tenet atria.

Tendat filius et frater, quo vocat illos Pater
Cum Domino dominorum in regno caelorum.

Quid fugis ex illo, qui claudit cuncta pugillo?
O quicumque velis mentem coniungere caelis,
Qua resident iusti serto palmisque venusti,
Mundi sperne minas, et res pede subige blandas.

TETRALOGUS HEINRICI III. REGIS.

INCIPIT PROLOGUS IN TETRALOGUM REGIS.

Domino regi fide et verbis catholico, actibus gloriosissimo Heinrico tertio, Wipo famulorum minimus suorum, quod ros Hermon excelso monti Sion.

Sanctae pietatis tuae accessibilis celsitudo imbecillitatem meam facit, domine rex, ad gratiae tuae desiderabile culmen festinare: et sicut stellio, qui nititur morari in aedibus regis, sic ego, licet omnibus modis obscurus, claritatis tuae gaudia tamen in scriptis meis desidero frequentare. Et quoniam, testante Salomone[1]*, gloria est regis investigare sermonem, feci tibi, domine mi rex, hunc brevem Tetralogum, quo et curas insomnes rei publicae interdum levigare, et animum ad ea, quae tibi persuasa sunt, possis excitare. Est autem tetralogus quatuor personarum sermo. Ibi poeta primum hortatur Musas ut te laudent. Chorus Musarum benedicit et laudat te dominum regem. Deinde Lex te alloquitur cum his consiliis, quae satis conveniunt tuae dignitati. Postremo Gratia miti affatu temperabit, ad quod te Lex ex iure incitavit. Ad haec perlegenda sit tecum legis et gratiae mediator Iesus Christus salvator, cuius regnum et imperium non deficiet in aeternum. Vale domine mi rex piissime.*

EXPLICIT PROLOGUS.

POETA.

Doctae Pierides, memorandas edite laudes,
Dicite perpetuas Heinrico deprecor odas,
Regis et immensum diuturnent carmina sensum.
Huius res laetas millesima proferat aetas;
Hoc decus ingenii superet duo tempora mundi;

1) Prov. 25, 2.

Dum mundus pereat, regis sapientia vivat.
Si puer et iuvenis sic floruit omnibus actis,
Quos dabit hic fructus maturo tempore ductus?
Pangite; materiam rex praestat laudibus aptam;
Vos dictate mihi, dictatum scripsero vestri.

MUSAE.

Principio Regi benedicimus omnipotenti,
Qui caput est regum, quo gloria crescit eorum,
Qui Pater in Nato pariter cum Pneumate sancto
Lege sub aeterna dominus regnabit et ultra;
Hunc pie laudemus, nam summam laudis habemus:
Hoc habeat munus, qui regnat trinus et unus.
At rex noster homo ditatus perpete dono,
Tertius Heinricus, virtutum regnat amicus,
Alter post Christum regit orbem circiter istum.
Ipsum laudemus, nam causas laudis habemus,
Et pius Heinricus per nos modo sit benedictus,
Versibus imprimis repetito nomine regis,
Ut quotiens sancti surgant pro rege vocati,
Rex totiens Christo placeat de nomine mixto.
Rex Heinrice, Deo regum karissimus esto.
Rex Heinrice, piae karissimus esto Mariae.
Rex Heinrice, duci dilectus sis Michaheli.
Rex Heinrice, polis splendescas fonte Iohannis.
Rex Heinrice, tuus sit ianitor aethere Petrus.
Rex Heinrice, boni te firmet epistola Pauli.
Rex Heinrice, tuos Andreas dirigat actus.
Rex Heinrice, preces hos curet virgo Iohannes.
Rex Heinrice, Thomas te vertat in omne quod est fas.
Rex Heinrice, tuus sit ductor ad alta Philippus.
Rex Heinrice, pares Iacobi sint te redimentes.
Rex Heinrice, Deo placeas tribuente Matthaeo.
Rex Heinrice, tuam Simon corroboret aulam.
Rex Heinrice, piam Thaddaeus det tibi vitam.
Rex Heinrice, Deum teneas per Bartholomaeum.
Rex Heinrice, vias tibi praeparet ore Mathias.

Rex pie, cùm Stephano sis laetus semper in alto,
Teque pares Stephani benedicant ordine cuncti.
Rex bone, Silvester tibi sit per saecula dexter,
Teque sui socii benedicant ordine cuncti.
Virginibus sacris placeas ex omnibus actis,
Omnes te sancti redimant de crimine mundi;
Sit rex sanctorum fautor tuus atque tuorum,
Haec tibi, rex, Musae cantamus voce sonora,
Atque chorus noster renovat tua carmina semper;
Ut tibi laus crescat, dum sol et luna patescat,
Nos damus officium quo crescat gloria rerum.'
Ex nostris donis manifestant verba Maronis,
Quid pius Aeneas, quid Turnus posset in armis.
Fistula Musarum Flacco dictaverat odas,
Ut Maecenatem fecisset laude perennem.
Haec eadem docuit Lucanum dicere bella
Caesaris et magni quae durant ultima secli.
Ex nostris monitis callebat Statius auctor
Thebanos iuvenes miseris discernere flammis.
Nasonis studium totus recitaverat orbis,
Ex nostris curis ornavit scripta figuris.
Regibus antiquis laudes cantavimus olim
Et de principibus scribendi creverat usus.
Numquam sic libuit quemquam laudare potentem
Ut dominum regem, quem prodit nobile nomen
Heinrici, veterum de magno germine ductum.'
Rex, tibi cantamus, tibi laudis dona paramus.
Accipe, de nostris ut vivas mortuus actis.
Nos operam dabimus, quo possit dicere mundus:
Tertius Heinricus fuit olim pacis amicus;
Fama sui meriti superabit tempora mundi.
Sic tibi cantabit, quem mundus adhuc generabit.
Nonne tibi merito magni debentur honores
Atque favor populi, post omnia portio coeli?
Nam karus populo, placuit saepissime Christo,
Quem regem talis virtutum copia lustrat.
Numquid abest aliquid, quod regis gloria quaerat? Suasio regis.

Omnia spe vel re venerunt commoda per te.
Si petimus pacem, tu rex praestaveris illam;
Si cupimus bellum, tu rex commiseris illud;
Quodsi consilium, tu rex dabis utile multum;
Si volumus studium, tu rex decus es studiorum.
Omnes munificos tu rex praecellere nosti,
Inter clementes tu rex clementior extas,
Sic castigandos tu rex ratione flagellas.
Quicquid in humanis consistit moribus aequi,
Hoc Deus aut totum vel partem condidit in te.
Quam prudens opifex, qui commoda materiei
Elegit primum, de qua bona tanta pararet;
Quem de gente virum Dominus discerneret auctor,
Qui foret imperio modo post haec aptior isto!
Forma, genus, probitas concordant omnia regi;
Omnia conveniunt, concurrunt cuncta per illum,
Solus habet totum, quod plures auxerat olim.
Salve certa quies populorum tempore nostro;
Salve pax orbis, mundi fortissima turris,
Hostes ecclesiae quae sternis semper abunde;
Unde sui capitis mundus praevidit honorem.
Tu caput es mundi, caput est tibi rector Olympi,
Cuius membra regis iusto moderamine legis.
Tales vult Dominus, quibus est haec maxima virtus,
Mens humilis multum, cum qua te novimus ortum.
Cervicem pronam decet acceptare coronam.
Rex humilis crescit, quoties oriente diescit;
Et cadit elatus, semper saevire paratus.

EPILOGUS.

Carmina Musarum, rex, perlege pauca tuarum.
Sit locus hic aliis tibi reddere munia laudis.
Wipo tuus famulus si vult defendere tempus,
Ut scribat regi, quod Lex dictaverit illi.
Hic nobis istos persuasit claudere versus.
Sis Christo curae, pie rex caesarque future,
Et vivas sanus centeno tempore canus.

CARMEN LEGIS PRO LAUDE REGIS.

Ad regis laudes Lex ambas erigit aures:
Ut segetes pluviis, sic cresco laudibus istis.
Non plus mulcet apes mellitos lambere flores,
Quam me laus regis, qua constat pactio legis.
His mihi sit verbis, quod rore virentibus herbis,
Quando dies verni reparabunt gaudia mundi.
Quid satius Legi, quam dicere talia regi?
Salve flos patriae, quo fructum pacis habere
Non dubitat mundus; qui regnas orbe secundus,
Post Dominum coeli dignus mundana tueri.
Salve stirps regum populis veneranda per aevum.
Radix magna fuit, quam ramus talis adauxit;
Nobile germen erat, quod mundum floribus ornat.
Una viri virtus multum praestare solebit,
Commendatque nimis probitas semel edita quoddam
Quod faciunt plures caput unum regis habentes,
Quas numerare volens seriem facit ordine longam.
Sed tamen ex cunctis sex regem magnificabunt
Virtutes aliasque satis praecedere norunt:
Mens humilis, pietatis amor, pax missa per orbem,
Nobilitas et forma decens, fiducia belli;
Has voco praecipuas et regis honoribus aptas,
His rex Heinricus Christi clarescit amicus.
Ad mea nunc venio, quae novit mundus in illo:
Sunt mea quae dicam, quia sum Lex, ille meus rex;
Et qui me spernit, rex eius praelia sternit;
Qui mea iura colit, rex hunc defendere novit.
Rex Christo karus nullum vastabit avarus.
Vile putat studium, si quis comportat in unum
Quicquid habere potest, cum ius non quaerat habendi.
Est dives multum contemptor divitiarum;
Auri surdus amor miseris clamantibus obstat.
Vendiderit leges captura pecunia reges,
Et de principibus iustos furabitur usus;

At rex Heinricus vir prudens prospicit illud,
Ut tunc curet opes, cum nullum sunt reprimentes;
Nec contra legem flectunt donaria regem.
Sic facit ut doctus; quis rex est doctior illo?
Quis caesar melius, si quid rubrica[1] vetavit,
Scire valet primis, quam discere coeperat, annis.
Felix sit genitor redivivus laude perenni
Conradus caesar, quem maxima causa subivit,
Ut sciret natum studiis ad regna paratum,
Qui rector populi mundum discernere posset;
Felix sit mater memorando carmine digna
Gisela, de Caroli procedens sanguine Magni.
Nam si post decimam numeretur linea quarta,
Post Carolum Magnum nascetur nobilis ipsa.
Haec operam dederat, quod rex in lege studebat;
Illa sibi libros persuaserat esse legendos,
Ut varios ritus diiudicet arte peritus.
Doctrinae lumen tenebrosum dirigit orbem;
Gentes infestas vicit Romana potestas
Olim consiliis; non semper vicerat armis.
Est satis expertum, quantum sapientia possit,
Quae per vim verbi flectit moderamina regni.
Rex iterum salve! tibi laus sit cum genitrice;
Ad cuius votum tibi dat sapientia totum,
Quo decus imperii valeas per iura tueri.
Congaudete simul; non ut discordia regnet,
Quae dudum regni turbavit gaudia nostri,
Cum dominis rerum sit pax sine fine dierum.
O sanctos mores cum matri reddis honores;
Est tibi spes vitae, si sit sibi gloria per te.
Si quid erat, rite Deus illud transtulit ipse;
Exin nullus homo foedus dissolvere possit,
Quod Deus adiunxit, qui pacis dona creavit.
Perstet dulcedo materni nominis in te;
Cum valeas alios acquirere semper amicos,
Mater in hac vita non plus tibi venerit ulla.

1) Iohanne notante rubrica scribitur pro lege.

Quin aliud dicam tibi rex ego consiliatrix,
Lex tua, ne renuas post dictum commemorare.
Cum Deus omnipotens tibi totum fregerit orbem,
Et iuga praecepti non audet temnere quisquam,
Pacatusque silet firmato foedere mundus,
Cumque per imperium tua iussa volatile verbum
Edocet Augusti de claro nomine scriptum;
Tunc fac edictum per terram Teutonicorum,
Quilibet ut dives sibi natos instruat omnes
Litterulis, legemque suam persuadeat illis,
Ut cum principibus placitandi venerit usus,
Quisque suis libris exemplum proferat illis.
Moribus his dudum vivebat Roma decenter,
His studiis tantos potuit vincire tyrannos:
Hos servant Itali post prima crepundia cuncti,
Et sudare scholis mandatur tota iuventus:
Solis Teutonicis vacuum vel turpe videtur,
Ut doceant aliquem nisi clericus accipiatur.
Sed, rex docte, iube cunctos per regna doceri,
Ut tecum regnet sapientia partibus istis.

Praeterea tibi, rex, mandat Burgundia, surge
Atque veni, propera, noviter subiecta vacillant
Interdum, domino per tempora multa remoto.
Funditus est verum veterano tempore dictum:
Quicquid abest oculis, removetur lumine cordis.
Quamvis nunc pacem teneat Burgundia per te,
Auctorem pacis tamen in te cernere quaerit,
Et cupit in regis sua lumina pascere vultu.
Huc ades, et regnum fac, te veniente, serenum.
Si sol occubuit cum caesar regna reliquit,
Irradias patriam si tu modo viseris illam.
Haec olim magno domuisti regna labore;
Utere nunc populis, tibi, rex, servire paratis:
Haec via sit facilis, quam praeparat orbita pacis:
Huc bene venias, hic omnia prospera cernas.

CARMEN GRATIAE PRO REGIS HONORE.

Omnia plena bonis: Sic optat Musa Wiponis,
Haec ego Lex cecini devoto carmine regi:
Audi, spes orbis, quid dicant intima cordis,
Quid velit haec series, quas addat Gratia laudes.
Gratia te laudat, tibi grates Gratia cantat;
De vena mentis salientia carmina sentis,
Post iustam Legem comitetur Gratia regem,
Et post iudicium veniae mulcedo sequatur.
Sicut vulneribus medicinam ferre solemus,
Sic condemnatis succurrat mos pietatis.
Lex ad vim regi generat feriendo nocentes;
Ut sit carus item rex idem, Gratia suadet:
Legem scripsit homo, descendit Gratia caelo;
Lex servire docet, dominari Gratia monstrat;
Lex condemnabit, sed Gratia iustificabit.
Hoc dicendo bonam prorsus non denego Legem;
Sed laudans veniam, commendo regibus illam.
Non satis una valet, si non manet altera secum.
Frangitur haec fortis; contemnitur altera mollis.
Est bona temperies, quam Lex et Gratia miscent;
Hae si coniunctae, generabunt pacis amorem.
Non laudo pondus, quod nemo ferre valebit.
Viribus inspectis onerabit Gratia lapsos.
Rex dominus coeli, miserando iudiciales
Abscondens poenas, conversos protegit hostes.
Hunc imitare, peto, pie rex Heinrice, Tonantem,
Qui miserans parcit, parcendo crimina punit,
Sic utrumque bonum doceat regnare patronum,
Per quem Lex feriat, quo Legem Gratia sanet.
Hoc, venerande, tibi praedixerit ordo sacrandi,
Cum praesul gladium femoris vertigine cingit.
Dum rex iratus fueris, miserando quiesce.
Dura foventur aquis, durescunt lenia flammis;
Alternatque vices moderatae ius rationis.
Hinc adamas durus solvetur sanguine molli;
Conseritur vitrum melius per vincula plumbi:

Ferrum cum limo massa candente liquescit.
Et natura iubet mutari tristia blandis:
Post acidum dulcem praestat gustare saporem;
Post dulces acidos iterum confundere gustus.
Non haec propterea tibi, rex, narrare paravi,
Ut te clementem dominum regnique parentem
Quis dubitet; sed eos qui tantum lege moventur
Castigare libet, quibus haec pia dogmata trado.
Cum Deus omnipotens in mundo cuncta creavit,
Solus homo liber percepit dona creantis.
Mox libertatem primam vaga mens viciavit,
Coeperunt miseri dono rationis abuti;
Et potuisse malum traxit natura per usum.
Ecce Deus legem superaddidit hoc reprimentem,
Cuius transgressor non impunitus abiret,
Ac poenam metuens redeat perversa voluntas,
Iudiciumque probet, quam sit peccare malignum.
Sic Dominus clemens servos revocare volebat.
Non tulit illud homo, poenali lege gravatus,
Ut per vindictam posset compescere culpam;
Et mortale iugum laesa cervice dolebat.
Occiditur, ait Lex, qui semel est homicida,
Et qui moechetur, cum moecha mox lapidetur.
Dens pro dente cadat; lumen pro lumine vadat;
Pesque pedem reddat; manui manus altera cedat;
Vulnera vulneribus responsum reddere certent.
Qui detestatur genitores, hic moriatur,
Qui furtum faciet, sine poena non remanebit.
Quinque boves unum redimant cum fraude remotum.
Qui furatur ovem, reddat cum quatuor unam.
Si maledicet homo, moriatur pro maledicto.
Sic Lex verborum contorquens tela suorum,
Terrebat plures, et desperare coegit;
Clamabat populus sub tanto pondere pressus,
Vociferabat homo fessus religamine duro;
Hoc non posse pati, fore tempus iam miserendi.

Audivit Dominus clamantes, et miserorum
Respondit gemitus solita pietate Creator.
Venit in hunc mundum carnis velatus in umbra,
Humani generis formator et ipse redemptor.
Non repulit legem, sed iustum dans moderamen,
Ne moreretur homo, veniam cum lege locavit;
Ut cum Lex mortem promittat, Gratia vitam,
Erigat haec humiles, ut dissipet illa rebelles;
Conversis veniam iudex non abneget ullus.
Sic Deus omnipotens per vates dixerat olim:
Nolo peccantis mortem, nec gaudeo poena:
Convertatur, ait, *vivat, mihi serviat ipse*
Conservatus homo, quem prisca in sede repono.
Nunc idem Dominus veniens in tegmine carnis
Inquit: *Discipulis hoc mando. discite, cunctis,*
Crimina poeniteant, et vita perpete vivant,
Peccatum pereat, peccator vivere discat.
Qui se convertit, non est hic, qui fuit olim.
Non dicam hic, vitae quid sit clementia verax:
Quod gratis dabitur, clementia iure vocatur.
Qui recipit meritum, veniam quis dixerit illud?
Si quis peccanti converso vult misereri,
Et parcens misero, vindictam sumere nescit,
Hic veniam tribuit; sic poenam Gratia spernit.
Propitietur homo confratri crimine lapso.
Qui cadit et surgit, spes est ut vivere possit.
Omnes peccamus, peccantibus hoc faciamus
Quod Dominus nobis, qui clemens est inimicis.
Cum veniam laudo, non Legem temnere quaero.
Lex bona, si veniam dorso portare studebit;
Gratia tunc prodest, cum Lex praecesserit illam.
Et Lex obstanti, sed Gratia sit redeunti;
Sic in utroque bono dabitur consistere mundo.
Nunc tibi sit regi pax et clementia Christi;
Tu princeps orbis sis Christi munere fortis,
Tu Dominus regni vivas in pace perenni.
Sic vult Wipo tuus cum fido pectore servus.

VERSUS WIPONIS AD MENSAM REGIS.

Regalis coetus sit in isto tempore laetus,
Quo lux in tenebris exoritur populis.
Inter laetandum res suadet commemorandum,
Quod Deus est natus, filius ipse datus.
Parva dedit Bethleem de magno germine panem,
Qui satiare valet, quicquid ubique manet.
Panem de coelo porrexit gratia mundo;
Panis adest vivus perpetuusque cibus.
Fons salientis aquae diffusae pocula vitae:
Hinc quicumque bibet, non iterum sitiet.
Mellis dulcedo per Christum fluxit Olympo,
Ut sapiant famuli delicias Domini.
Bos renuit foenum cum vidit nobile granum,
Et praesepe Dei praecavet os asini.
Virgo Maria, vide, mirando talia ride,
Ex te per verbum cerne Deum genitum.
Rex pie, coelestis nostris illabere festis;
Da fructum pacis, sicut ubique facis;
Heinrico regi digneris propitiari,
Ut cum laetitia pertrahat officia.

VITA
CHUONRADI II. IMPERATORIS.

EPISTOLA AD REGEM HEINRICUM CHUONRADI IMPERATORIS FILIUM.

Gloriosissimo imperatori, Heinrico tertio regi, ad pacem et bellum idoneo, Wipo Dei gratia presbyter, quod servus regalium servorum, huius orbis domino dominantium. Vitam illustrem et inclyta gesta Chuonradi imperatoris patris tui, domne imperator, scribere oportunum existimavi, ne lucerna lateat sub modio, ne solis radius sit in nubilo, ne virtus memorialis obducatur oblivionis rubigine. Gesta enim illius nisi praeclara et valde lucida praecederent, a sequenti nimio splendore tuarum virtutum viderentur aliquatenus obscurari. Mihi autem servulo tuo is animus est, si Deus annuerit, utriusque acta referre quae acciderunt me superstite, ita inter vos distinguendo, ut alterum rem publicam utpote Romanum imperium salubriter incidisse, alterum eandem rationabiliter sanavisse veraciter dicam. Quodsi hinc plus vel minus, vel aliter quam se integritas rerum habet, scribo vel dixero, non erit culpa scribentis sed narrantis, quoniam cum plurimum tempus infirmavi, non potui in capella senioris mei Chuonradi frequenter adesse. De his autem quae ipse vidi et ab aliis accepi, fructum a vobis colligere volentibus stilo veritatis innixus propalabo. Et quoniam sunt quaedam quae vivente patre laudabiliter egisti, eadem inter acta patris ponenda censueram; quae vero post obitum illius gloriose feceras, per se ordinanda decrevi. Si vero aliqui calumniantes obiciunt mihi, hoc opus supervacuum esse cum et alii de eadem re scripserint, licet inde nondum aliquid scri-

plum vidissem, respòndebo: In ore duorum vel trium stabit omne testimonium[1]*: et verba Christi in euangelio non per unum solum, sed per quatuor testes idoneos in ecclesia dilatari. Tibi, summe imperator, hoc opus devoveo, tibi gesta patris repraesento, ut quotiens ipse res clarissimas agere mediteris, prius paternas virtutes velut in speculo imagineris, et illud in te floreat abundantius, quod haereditasti a patriis radicibus, qui ut cunctos antecessores tuos in quibusdam divinis et mundanis rebus superasti, ita regnum et imperium tuum diuturnius omnibus illis, favente Deo omnipotente, merearis obtinere. Vale.*

INCIPIT PROLOGUS.

Rerum labentium fugitivam memoriam litterarum vinculis connectere, et praesertim christiani imperii laudes inerti silentio non transire, cum et his, qui hoc in hac vita bene administrabant, inde quaedam perpetuitatis perduret gloria, tum posteris, si aemulari parentes velint, bene vivendi apposita sit forma, aptum et conveniens esse putavi, quia utile exemplum imitantis animum promptiorem atque firmiorem in rebus agendis reddere solet. Item fit plerumque, ut de laude maiorum facile nascatur verecundia et confusio posterorum, si se his saltem non aequaverint, cum gesta eorum fama docente laudaverint. Ut enim virtus plerosque vulgares nobilitat, sic nobilitas sine virtutibus multos nobiles degenerat. Praeterea videtur non licere de victoriis catholicorum principum tacere, et tyrannorum infidelium triumphos largis vocibus publicare. Satis inconsultum est, Superbum Tarquinium, Tullum et Ancum, patrem Aeneam, ferocem Rutulum, et huiusmodi quoslibet et scribere et legere: nostros autem Carolos atque tres Ottones, imperatorem Heinricum secundum, Chuonradum imperatorem patrem glorio-

1) Deut. 19, 15.

sissimi regis Heinrici tercii, et eundem Heinricum regem in Christo triumphantem omnino negligere. Verendum est modernis scriptoribus vitio torporis apud Deum vilescere, cum primitiva auctoritas veteris testamenti, quae historias patrum fructifero labore diligenter exarat, novarum rerum frugem in memoriae cellario recondi debere praefiguret et doceat. Sic Abraham Loth fratruelem suum in bello liberasse commemoramus; sic filios Israel hostes diversos superasse comperimus. Sic David regis praelia, Salomonis consilia, Gedeonis ingenia, Machabaeorum pugnas propter scriptorum copiam prae oculis habemus. Veteres enim philosophi diverso modo rei publicae consuluerunt. Referebant plerumque somnia probabilia, quibus animos auditorum inducerent in id quod affirmare instituerunt; interdum ad idem officium fabulosas narrationes, honestis rebus et nominibus velatas, cum huiusmodi figmenta nil philosophiae refragentur, adinvenerunt; saepe apertis disputationibus rationis fidem faciebant rei publicae rectoribus, animos humanos aeternos esse, et — ut refert Macrobius Socratem dixisse — animam post animal non perire; atque omnes pene philosophi, humani studii fructum non una cum vita ipsius terminari, sed omnes qui patriam adiuverint et legem conservaverint sempiterno aevo feliciter perfrui, iustitiae vero contemptoribus iusti Creatoris iudicio poenam reservari, indubitanter docuerunt. Animam vero humanam immortalem esse, id ex multis rationibus probarunt, tum inde quod, dum corporeis nexibus inclusa, ea libertate utitur, ut modo sydereos recessus, modo terrestres, interdum marina abdita, quae numquam corporaliter videbat, vivaci motu cogitationis percurrat: aliquando vigilante, interdum quiescente corpore, plurima futura suo non alieno visu colligat, eaque memoria retineat: nebuloso velamine carnis exuta, multo liberius eadem vivacitate

perfruatur. Idque credere, quin potius scire, maximo usui fore principibus aiebant, qui saepe per insolentiam torpescentes, sequentis vitae commoda minus attendunt. Quamobrem victoribus statuas et monumenta quam amplissima fecerunt antiqui, eorumque acta inscribi debere censuerant, ut illis mortuis honor extaret ad perpetuam memoriam posteritatis, quorum animas vivere credebant in perpetuum. Licet ipsi humana tantum sapientia investigarent immortalitatem animae, quae illis necdum a Christo aut promissa vel ostensa fuerat: hinc tamen adducti, et iustitiam ipsi colebant, et hanc rectoribus patriae scriptis suis diligenter inculcabant. Acta vero rei publicae mori simul cum eius rectoribus arbitrati sunt, nisi quod accidit notaretur; et propter desidiam silendi maximam pernitiem fieri, si ex scriptis remanentibus non pateret, illud unum quodcumque sequi defunctum, cui vivus adhibuit studium. Nos autem, a quibus sermo Veritatis eliminavit torporem taciturnitatis, dicens[1]: *Quod dico vobis in tenebris, dicite in lumine; et quod in aure auditis, praedicate super tecta,* cur principibus christianis et euangelicae fidei assertoribus sustinemus negari, quod suis ultro offerunt pagani? Si enim nostri catholici reges, verae fidei defensores, legem ac pacem Christi, quam nobis per euangelium suum tradidit, sine periculo erroris gubernant, qui eorum benefacta scriptis suis manifestabunt, quid aliud quam euangelium Christi praedicabunt? Quamvis animus scribentis vacillet aggredi arduas res, maturo consilio, morali gravitate, summaque constantia peractas, et si inepto luxu vel ficta audacia aut cupiditate flagitiosa fiant res, in quibus cunctis scriptorem oportet versari: et in actis eorum, quos notat, vulganda sunt tam gesta quam omissa, prout facultas ingenii dederit, ex qua re boni ad virtutem incitantur, mali autem honesta invectione

1) Matth. 10, 27.

corriguntur. Illa igitur est causa scribendi, quod nulla vetat religio, et commendat intentio, et proderit patriae, et bene dictio conducit posteritati. Quod praeterit, in promptu est; quicquid autem futurum est, non est in praenotione. Qua de re atque spe adductus, haec scribere volui ad communem utilitatem legentium, quod audientibus esset iucundum. Nam si quid in his quod honestum afferatur, in potestate lectoris ad imitandum erit in propatulo: quod etiam facio meo provectu, ut qui multis prementibus vitiis corpus, excitante Deo, ociositatem, velut animae inimicam, his occupatus negotiis vitare valeam. Siquidem cum de publicis gestis paratus sum dicere, praecipue duorum acta regum complectar, scilicet Chuonradi imperatoris, atque filii eius regis Heinrici tertii, quem Heinricum Lineam Iustitiae cuncti pene prudentiores cognominant. Patris vero gesta quae meis temporibus acciderant, prout ipse vidi aut relatu aliorum didici, calamis pingentibus, ignaris successoribus effigiabo. Acta autem clarissima filii, quoniam adhuc Dei gratia superstesregnat, quam diu vixero congregare non desinam. Quodsi hoc acciderit, ut sicut ante regem hanc vitam mihi contigit introire, sic mihi accidat exire, et eo modo opus meum imperfectum deseram, obsecro post me scribentem, ne pudeat illum meis fundamentis parietes suos superponere; ne spernat stilum cadentem erigere; ne invideat meis coeptis, sicut nollet aliquem invidere suis finitis. Si enim qui incepit, medium habet, non oportet esse aliquem in huius operis calce ingratum, qui principium inveniet praeparatum. Haec de prooemii compendio proposui; nunc ad gesta imperatoris veniam; sed prius de electione eius, quam idonea fuerit, pauca edisseram, ut inde probabilius scribere valeam, si prius, qui pontifices vel caeteri principes tunc temporis regni praesidio fuerint, commemorabo,

1. De conventu principum.

1024. Anno ab incarnatione Domini 1024 imperator
Iul. 13. Heinricus secundus, bene compositis imperii rebus, cum iam post longum laborem maturum fructum pacis metere coepisset, imperio incolumi, mente sana, corporis correptus est infirmitate, qua invalescente, 3. Idus Iulii hanc vitam excessit. Cuius corpus de Saxonia ad sepeliendum ducitur ad locum qui dicitur Pabenberc, ubi ipse bono zelo ac studio fundavit episcopatum omni ecclesiastico apparatu insignem. Ad cuius dedicationem domnum apostolicum nomine Benedictum ascivit, cuius auctoritate ad tutandum locum privilegia publica stipulatione confirmavit. Post imperatoris obitum res publica, amisso patre tamquam desolata, in brevi vacillare coepit. Unde cuique optimo metus et sollicitudo, pessimis autem in voto imperium periclitari erat. Verum divina providentia anchoras ecclesiae commisit viris pontificalibus et his gubernatoribus, quales ad ducendam patriam sine iactura in portum quietis eo tempore superesse oportebat. Nam cum imperator sine filiis obiisset, quilibet potentissimus secularium principum vi magis quam ingenio nitebatur aut fieri primus aut quacumque pactione a primo secundus. Ex qua re discordia pene totum regnum invasit; adeo ut in plerisque locis caedes, incendia, rapinae fierent, si non is impetus illustrium virorum sufflamine impediretur. Imperatrix vero Chunigunda, quamquam maritali vigore destituta foret, tamen consilio fratrum suorum, Theodorici Mettensis episcopi, et Hezilonis ducis Baioariae, pro viribus rei publicae succurrebat, et ad restaurandum imperium aciem ingenii mentisque sollicita consideratione direxit.

Res petit, ut dicam summorum nomina quaedam, seu pontificum sive secularium principum, qui tunc in regnis vigebant,

Quorum consiliis consuevit Francia reges

eligere, ne ea quae dicturus sum, quasi fortuitu videantur fieri, sed ut, quod prudentissimorum virorum consulto cernitur actum, utile et honestum atque optimum factum credatur. Eo tempore archiepiscopatum Moguntinensem rexit Aribo, natione Noricus, nobilis et sapiens, aptus regalibus consiliis; Coloniensem vero archiepiscopatum Pilegrinus tenuit, consanguineus Aribonis archiepiscopi, providus et ad id officium idoneus; Treverensem quoque archiepiscopatum gubernavit Poppo, frater Ernusti ducis, vir pius et humilis, qui eodem tempore filium fratris sui, ducem Ernustum, cum ducatu Alamannico sub tutela habuit; Mettensem episcopatum Theodoricus, nobilis et in virtute strenuus, possedit; Argentinae civitati Werinharius episcopus praefuit generosus, in divinis et secularibus officiis studiosus; Wirzeburgensi ecclesiae insedit Mazelinus, sapiens et in ecclesiasticis dignitatibus fidelis; Pabenbergensem episcopatum Eberhardus rexit, primus episcopus illius ecclesiae, vir ingenio et moribus rei publicae valde necessarius; Constantiensis ecclesiae praesul erat Heimo, vir sapiens in Deo, modestus et providus ad seculum; Augustam Vindelicam regebat episcopus Bruno, frater Heinrici imperatoris, utilis et clarus ingenio, si fraterno odio, quo imperatori oberat, non obscuraretur. Iuvavensem ecclesiam, quam vulgari sermone Salzburc dicunt, rexit bonae memoriae[1] Guntherus archiepiscopus, frater Eberhardi et Herimanni comitum, mitis et bonus apud Deum et homines; Ratisponensis ecclesiae episcopus erat Gebehardus benevolentiae gratia conspicuus; Frisingensem ecclesiam regebat Eigilbertus episcopus, providus gubernator cleri et populi sui. Cum istis multi alii pontifices et abbates ex iisdem regionibus aderant, quos singulos nominare operis fastidium generat. Saxoniae praesules, quoniam me latuit quid de vita eorum nominibus ad- 1024.

1) obiit anno 1026.

1024. dicere conveniret, memorare vitavi, quamquam et eos summis rebus adesse, consulere, succurrere procul dubio perceperim. Italiam transeo, cuius principes in brevi convenire ad regiam electionem nequiverunt; qui postmodum in urbe Constantiensi cum archiepiscopo Mediolanensi et reliquis principibus occurrentes regi, sui effecti sunt, et ei fidelitatem libenti animo iuraverunt. Duces autem supradictis viris contemporanei hi fuerant: Benno dux Saxoniae, Adalbero dux Histriae, Hezilo dux Baioariae, Ernustus dux Alamanniae, Liutharingorum dux Fridericus, Ribuariorum dux Gozelo, Chuono Wormatiensis dux Francorum, Uodalricus dux Bohemiae. Burgundia enim nondum Romano imperio, ita ut nunc, acclivis fuerat. Quod autem modo subiecta est, trium regum gloriae adscribitur. Secundus Heinricus imperator primum eam subicere impendit, et bene in hoc studio perseveravit. Deinde Chuonradus imperator animoso impetu Francos Latinos hostiliter ex ea eiecit, belloque eam subiugavit. Ad extremum rex Heinricus tertius, pius, pacificus, linea iusticiae, bello et pace eandem Burgundiam temperavit cum magnificentia: ubi quae divina providentia tam pacis quam belli consiliis, conciliis et conventibus, quibus interdum ipse interfui, peregit, alias commemorabo. Nunc ad propositum redeo. Ungaria autem, quam idem rex Heinricus tertius nobili atque mirabili victoria domuit, et post victoriam sapientissimo consilio sibi et successoribus suis stabilivit, praedicto tempore nec audire nos sustinuit.

Supra memorati episcopi et duces caeterique potentes, haud aliter periculum minitans melius aut citius evadere rati, summa ope et industria memorabili utebantur, ne res publica diutius sine regente nutaret. Privata consilia et animos singulorum, cui quisquam consentiret, cui dissentiret, aut quem sibi dominum optaret, epistolarum et legatorum commodi-

tas conferebat, neque id in vanum. Nam providentiae est, interius praeparare quo foris indiges, et consilium ante opus semen est sequentis fructus. Frustra enim ab altero auxilium expectas, si ignoras quid desideres. In rebus arduis secreto consulere, paulatim deliberare, velociter facere, bonum exitum habebit. Tandem condicta est dies notatusque locus, fit publicus conventus, qualem me vidisse antea non memini. In quo conventu quid actum sit dignum memoria, scribere non differam. 1024.

2. De electione regis.

Inter Moguntiae confinia et Wormatiae locus est amplitudine, planitiei causa, multitudinis maximae receptibilis, ex insularum recessu ad secretas res tractandas tutus et habilis; sed de vocabulo et situ loci plenius dicere topographis relinquo, ego autem ad inceptum redeo. Ibi dum convenissent cuncti primates, et ut ita dicam vires et viscera regni, cis et circa Rhenum castra locabant. Qui dum Galliam a Germania dirimat, ex parte Germaniae Saxones cum sibi adiacentibus Sclavis, Franci orientales, Norici, Alamanni convenere. De Gallia vero Franci qui supra Rhenum habitant, Ribuarii, Liutharingi, coadunati sunt. Quaeritur de re summa, dubitatur de electione incerta, inter spem et metum suspensi alterna desideria cum invicem cognati, tum inter se familiares diutissime explorabant. Neque enim de mediocri re consulendum fuerat, sed de ea quae nisi ferventi pectore maximo studio coqueretur, ad pernitiem totum corpus regni terminaretur. Et ut proverbiis communibus utar: *Expedit ori bene coquere cibum, qui crudus sumptus generat periculum*; et ut aiunt: *Medicamen in oculis ponendum, caute est providendum*. Eodem modo cum diu certaretur quis regnare deberet, cumque alium aetas vel nimis immatura vel ultra modum provecta, alium virtus inexplorata, quosdam

1024. insolentiae causa manifesta recusaret: inter multos pauci electi sunt, et de paucis admodum duo sequestrati sunt, in quibus examen extremum, summorum virorum summa diligentia diu deliberatum, in unitatis puncto tandem quievit. Erant duo Chuonones, quorum unus quod maioris aetatis esset maior Chuono vocabatur, alter autem iunior Chuono dicebatur, ambo in Francia Theutonica nobilissimi, ex duobus fratribus nati quorum alter Hezil et alter Chuono dictus est; ipsos vero ab Ottone duce Francorum natos accepimus cum duobus aliis Brunone et Willihelmo, ex quibus Bruno apostolicae sedis Romanae ecclesiae papa effectus, mutato nomine Gregorius appellatus est; Willihelmus factus Argentinensis ecclesiae episcopus, miro modo eam sublimavit. Praedicti duo Chuonones cum essent, ut dictum est, ex parte genitorum nobilissimi, haud secus ex materno genere claruerant. Iunioris Chuononis mater Mahthilda de filia Chuonradi regis Burgundiae nata fuit. Maioris Chuononis mater Adalheida ex nobilissima gente Liutharingorum oriunda fuerat. Quae Adalheida soror erat comitum Gerhardi et Adalberti, qui semper cum regibus et ducibus confligentes, ad extremum causae propinqui sui Chuonradi regis vix acquiescebant; quorum parentes, ut fertur, de antiquo genere Troianorum regum venerant, qui sub beato Remigio confessore iugo fidei colla supponebant. In his duobus, id est in maiore Chuonone et iuniore, diu pendebat reliqua nobilitas; et quamquam maiorem Chuononem secretiori consilio et avido desiderio propter virtutem et probitatem illius pene omnes eligerent, tamen propter iunioris potentiam, ne pro honoris ambitione dissiderent, animum suum ingeniose quisque dissimulabat. Ad extremum vero divina providentia contigit, ut ipsi inter se convenirent quodam pacto, in tam dubia re satis convenienti, quod, si quem illorum maior pars populi lau-

daret, alter eidem sine mora cederet. Aestimo quod 1024. dignum sit dicere, qua ratione maior Chuono suum prodidit ingenium, non quod ipse desperaret regere, unde iam nutum Dei principum cordibus inspirari percepit, sed ut cognati animum, quo minus in novis rebus perturbaretur, confirmaret. Hac igitur praestantissima oratione illum alloquitur: *Rebus prosperis condignum gaudium nec gravitatis modum excedit nec quemquam ingratum esse pro acceptis beneficiis sinit, et sicut in adversis dampnosa pusillanimitas ad deteriora trahit, sic in secundis honesta iucunditas hominem ad meliora ducit, et parum valet fructus partae felicitatis, qui moderata alacritate non pascit animum laborantis. Hoc modo animi mei vigorem magnis gaudiis augeri sentio, quod ex tanta concione consensus parilis omnium nos duos solummodo praevidebat, quorum alterum regali fastigio locaret. Neque enim aestimare debemus vel nobilitate vel divitiis propinquos nostros antecedere, aut aliquid nos promeruisse tanta veneratione dignum, verbis, manibus non oportet extollere. Maiores nostri gloriam suam factis quam dictis prodere maluerunt: communi vita contentos esse decebit quoslibet inter aequales. Quicquid autem id est, quod ad aliquid habiliores reliquis putamur, inde grates auctori Domino reddamus. Nobis ergo cogitandum est, ne qui aliena consensione digni tanto honore aestimati sumus, proprio et familiari dissidio indigni hac gratia videamur. Stultum est enim aliena potestate pro sua nimium abuti. In omni electione nemini licet de se ipso iudicare; licet autem de alio. Quodsi alicui de se liceret, quot regulos, non ut reges dicam, videremus? Non erat nostrae potestatis hanc dignitatem ex multis inter binos coarctare. Vota, studia, consensus Francorum, Liutharingorum, Saxonum, Noricorum, Alamannorum, quam optimam voluntatem habebant, ad nos conferebant, tamquam ad unius stirpis propaginem, veluti ad unam domum, sicut ad*

1024. *indissolubilem familiaritatem; quos ex tam multis causis connexos dissolvi posse inimicitiis, nemo suspicabitur.*

Concordare decet quotquot natura ligavit,
Quae sibi cognatam iungit amicitiam.

Quodsi ultro oblata ab aliis aliqua re impediente reicimus, hoc est si invicem discordamus, certum est quod populus tunc velit nos deserere ac tertium quemlibet sibi quaerere; et nos non tantum summo honore privabimur, sed quod omnibus bonis morte detestabilius est, infamiam ignaviae et invidiae incidemus, quasi et tanti regiminis virtutem non possimus sustinere, et alter alterius, quod inter consanguineos magnum nefas esse puto, cedere nolit honori. Maximus igitur honor, summa potestas circa nos adhuc versabitur, et ita ad nos pervenit, ut si velimus, in altero nostrum remaneat. Quocirca mihi videtur, si in uno de nobis hic honor coadunatus remanserit, ut alter eiusdem honoris participatione ulterius quodammodo non careat. Sicut enim in regum parentes, quamvis cuncti reges non sint, honoris quaedam derivatio transfunditur, sic et hi qui conscripti et praenominati ad potestatem fuerint, licet ad hanc non perveniant, tamen honore quodam inde nato penitus non carebunt, cum ad summam dignitatem immeriti non exigerentur. Praeterea si regum cognati propter reges honorantur, cumque omnes erga nos tales esse velint quales invicem consentanea mente fuerimus, et eo modo provectus alterius ex altero pendeat: qui feliciores nobis esse poterunt, si alter regnabit, alter regnanti publicam rem per benevolentiam suam quasi solus praestabit? Quare cauti simus, alienum propinquo, incertum certo non praeferamus; ne hodierna dies, huc usque pro tali arbitrio satis laeta et iucunda, longi temporis infortunium nobis pariat, si conceptam tanti populi benignitatem male inter nos tractabimus. Quod ne fiat ex mea parte, omnium cognatorum meorum dilectissime, quid de te sentiam,

dicere volo. Si animum populi cognovero te velle, te desiderare in dominum et regem, nullo pravo ingenio hanc benevolentiam a te revocabo, quin potius te eligam tanto avidius caeteris, quanto me sperabo tibi gratiorem illis. Si autem Deus ad me respexerit, debitam vicem mihi a te rependi non dubito. 1024.

Ad haec iunior Chuono respondit, totam hanc sententiam sibi acceptam fore; seque illi sicuti cognato karissimo, si eum res summa vocaret, omnem regiam fidelitatem facturum, certissime promisit. Inter haec verba maior Chuono, pluribus videntibus, paululum se acclinans cognatum osculatus est; quo osculo primum deprehensum est, utrumque illorum alteri acquievisse. Hinc sumpto indicio concordiae consedere principes, populus frequentissimus astabat:

Tunc quod quisque diu velatum corde tegebat,
Ferre palam licitum gaudebat tempus adesse.

Archiepiscopus Moguntinensis, cuius sententia ante alios accipienda fuit, rogatus a populo quid sibi videretur, abundanti corde, hilari voce laudavit et elegit maioris aetatis Chuononem suum in dominum et regem atque rectorem et defensorem patriae. Hanc sententiam caeteri archiepiscopi et reliqui sacrorum ordinum viri indubitanter sequebantur. Iunior Chuono, paululum cum Liutharingis placitans, statim reversus, maximo favore illum ad dominum et regem elegit; quem rex manu apprehendens, fecit illum consedere sibi. Tunc singuli de singulis regnis eadem verba electionis saepissime repetebant: fit clamor populi, omnes unanimiter in regis electione principibus consentiebant, omnes maiorem Chuononem desiderabant; in illo persistebant, ipsum cunctis dominantibus nihil haesitando praeposuerunt, eumdemque regali potentia dignissimum iudicabant, et ut nulla mora consecrationis illius fieret postulabant. Supradicta imperatrix Chunegunda regalia insignia, quae sibi imperator Heinricus reliquerat, gratanter

1024. obtulit, et ad regnandum, quantum huius sexus auctoritatis est, illum corroboravit. Credo quidem huic electioni caelestium virtutum favorem non deesse, cum inter singularis potentiae viros tot duces et marchiones absque in vidia sine controversia is eligeretur, qui licet genere et virtute atque in propriis bonis nemine esset inferior, tamen de re publica ad comparationem talium virorum parum beneficii et potestatis habuit. Quamquam archiepiscopus Coloniensis et dux Fridericus cum aliis quibusdam Liutharingis, causa iunioris Chuononis ut fama fuit, immo hoste pacis diabolo instigante, impacati discederent: qui tamen cito reversi ad gratiam regis, praeter eos quos communis conditio mortis praeoccupavit, quicquid ipse praeceperat, gratanter accepere; et archiepiscopus Pilegrinus, quasi pro emendatione prioris culpae, impetrabat a rege, ut sibi liceret in ecclesia Coloniensi reginam consecrare. De qua in sequentibus dicturus, nunc ad regem revertar. Vere Dei nutu electus est, in quo ipse providit testimonium, quod postea rex accepit ab hominibus. Erat enim vir magnae humilitatis, providus consilio, verax in dictis, strennuus in factis, minimum avarus, omnium regum in dando liberalissimus, de cuius moribus postmodum plenius dixero. Illud tamen hic dicendum est, quod nequaquam potuit remanere ut ille non fieret princeps, et maximus, cui maximarum virtutum vigor inerat. Cum enim scriptum sit[1]: *Gloriam praecedit humilitas*, merito praecessit huius mundi gloriosos, cui regina virtutum adhaerebat. Igitur non erat fas alicui in terra militare, quem Deus omnipotens praedestinavit omnibus imperare.

3. De consecratione regis.

Peracta electione, regem sequi Moguntiam, ut ibi sacratissimam unctionem acciperet, cum maxima

1) Prov. 15, 33.

alacritate omnes properabant. Ibant gaudentes, clerici psallebant, laici canebant, utrique suo modo; tantas laudes Deum accepisse ab hominibus una die in uno loco nondum comperiebam. Si Carolus Magnus cum sceptro vivus adesset, non alacrior populus fuisset, nec plus gaudere valeret de tanti viri reditu quam de istius regis primo accessu. Rex pervenit Moguntiam; ibi honore debito receptus, consecrationem suam omnibus desiderabilem devotus praestolabatur. 1024.

Ad quem benedicendum in die nativitatis sanctae Mariae cum archiepiscopus Moguntinensis et omnis clerus sollempniter se praepararent, inter sacra officia regiae unctionis archiepiscopus hoc ad regem usus est sermone: *Omnis potestas fluitantis saeculi de uno fonte purissimo derivatur. Solet autem accidere, ut cum plures rivuli de eodem principio procedant, alio tempore sint turbidi, alio lucidi, fonte capitali in puritate sua permanente. Eodem modo, quantum humana conditio creatorem et creaturam inter se conferre audet, de Deo rege immortali et terrenis regibus conicere valemus. Scriptum est enim „Omnis potestas a Deo". Is omnipotens rex regum, totius honoris auctor et principium, quando in principes terrae alicuius dignitatis gratiam transfundit, quantum ad naturam principii pura est et munda. Cum autem pervenerit ad eos qui hanc dignitatem indigne tractaverint, et eam cum superbia, invidia, libidine, avaritia, ira, impatientia, crudelitate polluerint, sibi et omnibus subiectis, nisi poenitendo se purgaverint, periculosum potum iniquitatis propinabunt. Oret et intercedat ad Dominum omnis ecclesia sanctorum, ut dignitas quae hodie pura domino et regi nostro Chuonrado praesenti a Deo praestatur, inviolata, quantum hominis est, ab eo servetur. Tecum et propter te nobis est sermo, domne rex. Dominus, qui te elegit ut esses rex super populum suum, ipse te prius voluit probare, et postmodum re-* Sept. 8.

1024. *gnare: flagellat enim omnem quem recipit; dignabatur corripere quem voluerat recipere; placuit ei humiliare quem proposuit exaltare. Sic Deus Abraam servum suum temptavit, et temptatum glorificavit. Sic David famulum suum Saul regis iram, persecutionem, iniurias, latibula deserti, fugam, exilium pati permisit, quem postea regem gloriosissimum in Israhel fecit. Beatus qui suffert temptationem, quoniam hic accipiet coronam. Non sine causa te Deus exercuit, fructum sequentem in te dulcificavit. Permisit te antecessoris tui imperatoris Heinrici gratiam perdere, et eamdem iterum recipere, ut scias modo his misereri qui perdunt gratiam tuam; passus es iniurias, ut nunc scias misereri sustinentibus iniurias; pietas divina voluit te esse sine disciplina*[1]*, ut post caeleste magisterium christianum caperes imperium. Ad summam dignitatem pervenisti, vicarius es Christi. Nemo nisi illius imitator verus est dominator; oportet ut in hoc solio regni cogites de honore perenni. Magna felicitas est in mundo regnare, maxima autem in caelis triumphare. Cum vero Deus a te multa requirat, hoc potissimum desiderat*[2]*, ut facias iudicium et iustitiam ac pacem patriae quae semper respicit ad te, ut sis defensor ecclesiarum et clericorum, tutor viduarum et orphanorum: cum his et aliis bonis firmabitur thronus tuus hic et in perpetuum. Et nunc, domne rex, omnis sancta ecclesia nobiscum rogat gratiam tuam pro his, qui contra te hactenus deliquerunt et offensione aliqua gratiam tuam perdiderunt. Ex quibus est unus Otto nomine, vir nobilis, qui te offendebat; pro illo et reliquis omnibus clementiam tuam oramus, ut illis dimittas pro karitate Dei, quae te hodie in virum alterum mutavit et numinis sui participem fecit; quatenus ipse tibi eamdem vicem pro universis delictis tuis dignetur rependere.*

1) litteras ignorabat; vide infra c. 6. 2) v. capitulare Hludowici Pii a. 825 c. 2. Legum T. I. p. 243.

In hoc sermone rex misericordia motus ingemuit, et ultra quam credi possit effluebat in lacrimis. Deinde sicut episcopi et duces cum universo populo flagitabant, omnibus, quod adversus illum deliquerant, dimisit. Hoc omnis populus gratanter suscipiebat. Omnes manifesta pietate regis prae gaudio plorabant: 1024.

Ferreus esset homo, qui plangere non potuisset,
Quod tantas culpas ignovit tanta potestas.

Et quamquam vindicare posset suas iniurias, si numquam rex fieret, tamen pro nulla tantae potestatis fiducia ad ulciscendum aliquid reservabat.

Peractis decentissime divinis officiis et regali consecratione, rex processit. Et sicut de Saul rege legitur, quasi ab humero sursum cunctis altior ibat, et veluti in quamdam habitudinem antea non visam in illo transformatus, cum sacro comitatu alacri vultu, honesto incessu ad cubiculum rediit. Inde ad mensam regali apparatu receptus, eam diem regiae speciei primitivam officiosissime consumpsit.

4. De dispositione curiali et de regina.

De fidelitate facta regi minus necessarium dicere puto, frequenti usu teste, quod omnes[1] episcopi duces et reliqui principes, milites primi, milites gregarii, quin ingenui omnes si alicuius momenti sint, regibus fidem faciant; huic tamen sincerius et libentius iurando omnes subiciebantur. Similiter in dispositione curiali, quem rex maiorem domus statueret, quos cubiculariorum magistros, quos infertores et pincernas et reliquos officiarios ordinaret, diu non est supersedendum, cum illud breviter dicere possim, quod nullius antecessoris sui ministeria aptius et honorificentius provisa memini vel legi. Ad quam rem plurimum valuit ingenium Augustensis episcopi Brunonis, et Werinharii Argentinensis episcopi consilium;

1) cf. Sachsenspiegel I, 3.

1024. sic etiam Werinharii militis, quem rex longe ante cautum consiliis, audacem bellis, frequenter secum experiebatur. Super hos omnes dilecta regis coniunx Gisela prudentia et consilio viguit. Cui pater erat Herimannus dux Alamanniae; mater eius Kerbirga filia Chuonradi regis de Burgundia fuit, cuius parentes de Caroli Magni stirpe processerant. Unde quidam de nostris[1] in libello quem Tetralogum nominavit, et postea regi Heinrico tertio, cum natalem Domini in Argentina civitate celebraret, praesentavit, inter alios, duos versus edidit hoc modo:

Quando post decimam numeratur linea quarta[2],
De Carolo Magno procedit Gisela prudens.

Cum tantae nobilitatis esset et formae decentissimae, minimae extollentiae fuit; in Dei servitio timorata, in orationibus et elemosinis assidua et hoc ut secretius potuit, attendens illud euangelicum, ne iustitiam suam faceret coram hominibus. Erat enim liberalis ingenii, illustris sollertiae, avida gloriae non laudis, pudoris amans, feminei laboris patiens, in cassum minime profusa, in rebus honestis et utilibus abunde larga, dives in praediis, summos honores bene tractare perita. Haec quorumdam hominum invidia, quae saepe ab inferioribus fumigat ad superiores, per aliquot dies a consecratione sua impediebatur. Caeterum, si illud odium iuste an iniuste pertulerit, adhuc in quaestione moratur; tamen virilis
Coloniae probitas in femina vicit, et ex consensu et petitione
Sept. principum consecrata, necessaria comes regem se-
21. quebatur. Haec de regina interim breviavi intermissis regalibus gestis, nunc ad eadem revertar.

1) Wipo ipse. 2) supra v. 159. 160. — Gisela fuit filia Herimanni ducis et Kerbirgae, filiae Chuonradi regis Burgundiae, filii Rodulfi II, filii Rodulfi I, filii Chuonradi, filii Chuonradi fratris Iudithae imperatricis, uxoris Hludovici, filii Karoli Magni; quomodo autem linea decima quarta numerari possit haud liquet.

5. De primis gestis Chuonradi regis.

Ad gesta incliti regis Chuonradi stilo provoluto, 1024. quaedam sunt dicenda quae in ipsa die consecrationis suae fecerat; quae licet parva videantur, mysterio tamen quodam magnifice pollent. Sed quoniam historia publica scribitur, quae animum lectoris ad novitatem rerum quam ad figuras verborum attentiorem facit, magis videtur congruere ipsam rem integram persequi, quam mysticis rationibus aliquid promiscue commentari. In ipsa processione regis tres venerunt ante illum cum singulis querimoniis. Unus erat colonus ecclesiae Moguntinensis, alter pupillus fuit, et quaedam vidua. Dum rex eorum causas audire coepisset, quidam de principibus suis avertebant eum dicentes, ne consecrationis suae aliquam moram faceret et mature divina officia audiret; respiciens ad episcopos, ut vicarius Christi christianissime respondebat: *Si meum est regimini insistere, et id viri constantis est nequaquam differre quod apte fieri valet, rectius mihi videtur facere quod debeo, quam quid faciendum sit audire ab alio. Memini vos saepe dixisse, non auditores legis sed factores iustificari. Si autem ad consecrationem, ut dicitis, festinandum est, tanto cautius in opere Dei gressus meos convenit mihi firmare, quanto me arduae dignitati cognosco propinquare.* Haec dicens, in eadem statione moratus ubi primum occurrerant illi calamitosi,

Passibus immotis legem praefecerat illis.

Hinc paululum procedens, venit ante illum quidam dicens, se expulsum esse patria omnino sine culpa; quem rex per brachium apprehendens, super omnes circumstantes attraxit usque ad solium suum, ibique causam miseri cuidam principum suorum diligenter commendavit. Felix initium regnandi cernitur esse, ubi plus festinatur ad faciendam legem quam ad benedicendum regem. Abundantius erat in rege stu-

1024. dium miserationis quam desiderium consecrationis; per semitam iustitiae incedebat, quando regium honorem petebat. Poterat dicere cum psalmista[1]: *Pes meus stetit in via recta.* Firmavit se per gratiae bonum, priusquam conscenderet iudicialem thronum. Timebat praecipitari, si non esset aequus in altitudine regali. Satis erat laudabile, inter nova gaudia, inter deliciosa regis ministeria, tot pauperum clamores audire et eorum causas finire. Noluit negligere, quod cito potuit regere. Rennuit iustitiam dilatare, quoniam illud erat regnare. Distulit suam benedictionem propter regium honorem; scriptum est enim[2]: *Honor regis iudicium diligit.*

In cunctis rebus nil sic prodesse valebit,
Sicut iudicium regis ad officium.

Ita rex in talibus causis pro quibus maxime regia auctoritas interpellari solet, hoc est pro ecclesiarum, viduarum, orphanorum defensione, ad reliqua regimina sibi ea die viam praeparavit.

6. De itinere regis per regna.

Omnia regis itinera, et in quibus locis summas festivitates natalis Domini et paschae annuatim celebraret, non nimis necessarium narrare putavi, excepto quod id dicendum est, sicubi fuerat, siquid insigne et clarum acciderat. Si enim omnia observare vellem, ante me desererent vires quam materies. Ad gesta illius clarissima quantocius potero veniam, in quibus tantum gloriae eminet, ut de minoribus silere nemini fiat ingratum. Collecto regali comitatu, rex Chuonradus primum per regionem Ribuariorum
Sept. usque ad locum qui dicitur Aquisgrani palatium per-
23. venit, ubi publicus thronus regalis ab antiquis regibus et a Carolo praecipue locatus, totius regni archisolium habetur. Quo sedens, excellentissime rem publicam ordinavit, ibique publico placito et generali

1) Psal. 25, 12. 2) Psal. 95, 7.

concilio habito, divina et humana iura utiliter distribuebat. Fama eius vires de virtutibus sumpsit, hodie quam heri pro tenore pacis praestantior, pro benevolentiae gratia karior, pro regali censura honoratior habitus est ab omnibus. Quamquam enim litteras ignoraret, tamen omnem clerum cum amabiliter et liberaliter palam tum convenienti disciplina secreto prudenter instituit. Militum vero animos in hoc multum attraxit, quod antiqua beneficia parentum nemini posterorum auferri sustinuit[1]. Praeterea in donariis frequentibus, quibus eos fortia audere coegit, sui similem in toto mundo non posse reperiri aestimaverunt. Suspiciosum est relatu, quam munificus fuit, quam iucundus, quam constantis animi, quantum imperterriti, bonis omnibus blandus, malis severus, in cives benignus, in hostes acerbus, in rebus agendis efficax; quam maximo usui fore regno infatigabilis erat, in brevi tantum proficiens, ut nemo dubitaret, post Caroli Magni tempora aliquem regali sede digniorem non vixisse. Unde extat proverbium: *Sella Chuonradi habet ascensoria Caroli.* De hoc proverbio quidam de nostris in libello, quem Gallinarium vocavit, satira quarta protulit hunc versum: 1024.

Chuonradus Caroli premit ascensoria regis.

Talibus indiciis nomen seu gloria regis gentium regiones transcendit, marinos fluctus transnatavit: passim divulgabatur virtus, quae inexhausto vigore semper manabat.

Reversus rex de Ribuariis ad Saxoniam venit, ibi Dec.
legem crudelissimam Saxonum secundum voluntatem eorum constanti auctoritate roboravit. Deinde 1025.
a barbaris qui Saxoniam attingunt tributa exigens,
omne debitum fiscale recepit. Inde Baioariam et Mai.
orientalem Franciam pertransiens, ad Alamanniam

1) Mon. Germ. Leg. T. II. pag. 38* et 39 edicta habentur, mitis Chuonradi animi testes.

pervenit. Quo transitu regna pacis foedere et regia tuitione firmissime cingebat.

7. Qualiter rex cum Italis placitavit.

1025. Anno primo regni sui Chuonradus rex diem san-
Iun. 6. ctum pentecostes in Constantia civitate celebravit. Ibi archiepiscopus Mediolanensis Heribertus cum caeteris optimatibus Italicis regi occurrebat, et effectus est suus, fidemque sibi fecit per sacramentorum et obsidum pignus, ut quando veniret cum exercitu ad subiciendam Italiam, ipse eum reciperet et cum omnibus suis ad dominum et regem publice laudaret, statimque coronaret. Similiter reliqui Langobardi fecerant praeter Ticinenses, qui et alio nomine Papienses vocantur, quorum legati aderant cum muneribus et amicis, molientes ut regem pro offensione civium placarent, quamquam id adipisci a rege iuxta votum suum nullo modo valerent. In qua autem re offenderint, breviter absolvam. Erat in civitate Papiensi palatium a Theodorico rege quondam miro opere conditum ac postea ab imperatore Ottone tertio nimis adornatum. Cognito autem obitu imperatoris Heinrici, antecessoris Chuonradi regis, ut mos est hominum semper in novis rebus intemperanter se habere, statim Papienses inconsulto ad imbellem aulam ruentes,

Ausibus inlicitis fregerunt moenia regis,

totumque palatium usque ad imum fundamenti lapidem eruebant, ne quisquam regum ulterius infra civitatem illam palatium ponere decrevisset. Ex qua audacia diu magna controversia inter regem et Papienses habita est. Dicebant Papienses: *Quem offendimus? Imperatori nostro fidem et honorem usque ad terminum vitae suae servavimus; quo defuncto cum nullum regem haberemus, regis nostri domum destruxisse non iure accusabimur.* E contrario rex: *Scio,* inquit, *quod domum regis vestri non destruxistis, cum*

eo tempore nullum haberetis; sed domum regalem scidisse, non valetis inficiari. Si rex periit, regnum remansit, sicut navis remanet cuius gubernator cadit. Aedes publicae fuerant, non privatae; iuris erant alieni, non vestri. Alienarum autem rerum invasores regi sunt obnoxii. Ergo vos alienae rei invasores fuistis, igitur regi obnoxii estis. Huiuscemodi verbis pluribus instanter obiectis, legati frustra temptatam pacem relinquentes, abierunt. Reliqui vero Italici amplissimis donis a rege honorati, in pace dimissi sunt. Rex vero bene ordinato regno Sueviae, ad castrum Turicum[1] perrexit, ibique quosdam Italicos, qui ad Constantiam non venerant, ad dominium suum recepit. Inde post paucos dies ad Basileam civitatem pervenit.

1025. Iun. 23.

8. Quod rex Chuonradus Basileae episcopum constituit.

Basilea civitas sita est in quodam triviali confinio, id est Burgundiae, Alamanniae et Franciae; ipsa vero civitas ad Burgundiam pertinet. Hanc civitatem invenit rex vacuatam episcopo, cuius provisor Adalbero ante tres menses, quam rex veniret, migravit a saeculo. Ibi simoniaca haeresis subito apparuit, et cito evanuit. Nam dum rex et regina a quodam clerico, nobili viro nomine Uodalrico, qui ibi tunc episcopus effectus est, immensam peccuniam pro episcópatu susciperent, postea rex in poenitentia motus, voto se obligavit pro aliquo episcopatu vel abbatia nullam peccuniam amplius accipere, in quo voto pene bene permansit. Sed filius eius tertius Heinricus, qui postea rex et augustus effectus est, optime et sine omni scrupulo patrium votum expiavit, quia in omni vita sua pro omnibus dignitatibus ecclesiasticis unius oboli precium non dicitur adhuc accepisse. Rex vero Chuonradus colloquio regali habito

1) Zürich.

1025. Basileae, et terminis Burgundiae ultra voluntatem Ruodolfi, eiusdem Burgundiae regis, diligenter praeoccupatis, per Rhenum usque Saxoniam pervenit. Quare autem Ruodolfi regis meminerim, breviter dicam. Iste Ruodolfus rex Burgundiae dum in senectute sua regnum molliter tractaret, maximam invidiam apud principes regni sui comparans, secundum Heinricum imperatorem, filium sororis suae, in regnum invitavit, eumque post vitam suam regem Burgundiae designavit, et principes regni iurare sibi fecit. Ad quam rem commendandam imperator Heinricus infinitam peccuniam saepe et saepissime consumpsit. Sed defuncto imperatore Heinrico, Ruodolfus rex promissa sua irrita fieri voluit. Chuonradus autem rex magis augere quam minuere regnum intentus, antecessoris sui labores metere volens, Basileam sibi subiugavit; ut animadverteret, si rex Ruodolfus promissa attenderet. Quos postea Gisela regina, filia sororis ipsius regis Ruodolfi, bene pacificavit.

9. De Bolizlao duce Sclavorum.

Eodem anno quem supra notavimus Bolizlaus Sclavigena, dux Bolanorum, insignia regalia et regium nomen in iniuriam regis Chuonradi sibi aptavit, cuius temeritatem cito mors exinanivit. Filius autem eius Misico similiter rebellis, fratrem suum Ottonem, quoniam regis partibus favebat, in Ruzziam provinciam pepulit. Qualiter vero eiusdem Misiconis protervitatem et cuiusdam Uodalrici ducis Bohemiae perfidiam rex Chuonradus postea compesceret, in loco suo dicam.

10. De inimicitia inter regem et Ernustum ducem.

Eodem tempore, hoste pacis diabolo suadente, Ernustus dux Alamanniae, Chuono dux Franciae,

Fridericus dux Liutharingorum, cum aliis plerisque 1025. contra regem Chuonradum consenserunt, et multa molientes, multas munitiones in cassum praeparantes, nihil nisi calamitatem futuram assecuti sunt; quos omnes rex Chuonradus parvi pendens, iter suum in Italiam cum copiis destinavit. Sed dux Ernustus humiliter iter eius prosecutus usque Augustam Vindelicam, interventu matris suae reginae et fratris sui Heinrici adhuc parvuli aliorumque principum, multum rennuente rege, vix in gratiam eius receptus est.

11. Quod rex cum exercitu Italiam petiit.

Anno incarnationis Christi 1026 Chuonradus rex 1026. consilio et petitione principum regni filium suum Heinricum puerum regem post se designavit, illumque Brunoni, Augustensis ecclesiae episcopo, in tutelam commendavit: et supradictis hostibus suis in- Febr. sidias per filium et caeteros fideles suos diligenter opponens, ipse cum exercitu copioso Italiam petere coepit. In qua expeditione supradictus Ernustus, dux Alamanniae, aliquantulum regi militans, Campidonensem abbatiam, licet contra fas et ius esset liberam rem nisi liberaliter servire, in beneficium accepit a rege, et ad tutandam patriam honorifice remissus est.

12. Quod rex Papienses afflixerit.

Rex ingressus Italiam, per Veronam inter Mediolanum et Papiam Vercellas venit, ibique sanctum pascha celebravit. In ipsis diebus paschalibus Leo, Apr. eiusdem civitatis antistes, vir multum sapiens, mun- 10. dum cum pace reliquit; cui Hardericus Mediolanensis canonicus successit. Rex vero iam totam pene Italiam planam suae ditioni subiugavit. Papiensem urbem, quoniam valde populosa fuit, subito capere non potuit; ipsos Papienses in gratiam recipere noluit,

1026. quia palatium quod destruxerant, in loco ubi prius fuerat reaedificare adhuc rennuebant; sed defensores eorum, Adalbertum marchionem et Willihelmum et caeteros principes in iisdem terminis, mirabiliter opprimere coepit; castrum eorum nomine Urbam desolavit, et plura alia castella et munitiones firmissimas dissipavit. Ea tempestate grande malum factum est in Italia propter contentiones Papiensium; multae eorum ecclesiae in circuitu cum ipsis castellis incensae sunt, et populus qui illuc confugerat, igne et gladio periit; agri vastati sunt, vineae truncabantur, exitum et introitum rex prohibebat, navigium abstulit, mercimonia vetuit; et ita per biennium omnes Ticinenses afflixit, donec omnia quae praecepit, omni dilatione postposita compleverant.

13. De seditione quae Ravennae facta est.

Eodem tempore rex Chuonradus Ravennam intravit, et cum magna potestate ibi regnavit. Quadam die miseri Ravennates litem cum exercitu regis commovebant, et in multitudine sua confisi, exercitum de civitate expellere conati sunt; et per cuiusdam portae angustias eos qui foris erant prohibebant interioribus succurrere. Excitato tumultu, bellum undique coepit ingravescere. Quidam in domibus hospites suos aggressi sunt, alii in plateis pugnabant, alii portas obsidebant; plures de muris, multi de turribus altis ignavum praelium cum saxis et sudibus commiserunt. E contra Teutonici armis et ingenio reluctantes, factis agminibus ante et retro Ravennates circumdabant, et saevientibus gladiis viam ad invicem facientes, eos qui fuerant medii mortuos aut sauciatos vel fugientes reliquerunt. Quidam comes nomine Eppo, optimus miles de Baioaria, cum fanone[1] civitatem exiens, eos qui pontem superstabant subiugavit; et plurimi eorum per illum solum

1) *Fahne* teutonice.

de ponte praecipitati, in aqua necati sunt. Rex vero Chuonradus sicut erat in cubiculo, hanc seditionem intelligens, arma corripit, equum poscit, et egressus atrium, ut vidit Ravennates bello victos ad ecclesiam confugere et undique latibula quaerere, misertus eorum, quoniam ex utraque parte sui erant, exercitum de persecutione civium revocavit, et ipse in palatium se recepit. Mane autem facto, Ravennates qui remanserant, in cilicio et nudis pedibus atque exertis gladiis, ut lex eorum praecipit victis civibus, ante regem venientes, sicut ipse praecepit omnibus modis satisfaciebant. Ibi rex Chuonradus maximam munificentiam in quemdam sauciatum Teutonicum more solito ostendit, cui pes cum magna parte cambae[1] supra talum in pugna penitus abscidebatur: cuius ocreas de corio factas rex afferri praecipiens, utramque nummis iussit impleri, et super grabatum sauciati militis iuxta illum poni. 1026.

14. Rex propter calorem in montana secessit.

Eo tempore maximus calor Italiam vexabat, ita ut animalia multa et hominum multitudo inde periclitarentur. Rex vero Chuonradus nemini cedens nisi soli Deo et caloribus aestivis, ultra Padum fluvium propter opaca loca et aeris temperiem in montana secessit, ibique ab archiepiscopo Mediolanensi per duos menses et amplius regalem victum sumptuose habuit. Hinc decedens tempore autumnali, Italiam planam iterum peragrans, habitis consiliis et regalibus colloquiis in oportunis locis, atque rebelles in vincula mittens, regnum pacificavit; et sic pertransiens usque ad confinium Italiae et Burgundiae pervenit.

15. Quod legati Ruodolfi regis ad Chuonradum regem in Italiam venerunt.

Inchoante anno nativitatis Christi 1027 rex Chuon-

1) Italorum *gamba*, Gallorum *jambe*.

1026. radus in Iporegia civitate[1] natalem Domini celebravit. Illuc Ruodolfi regis Burgundiae legati venerant, promittentes illum Romam venturum ad electionem et consecrationem imperatoriam regis Chuonradi; quod rex gratanter accepit, et remissis legatis cum muneribus ipse Padum transiens, ad Romam tendere
1027. coepit. Veniens autem ad Lucam civitatem, invenit eam sibi adversam cum Reginhero marchione. Ibi rex paululum moratus, post paucos dies civitatem et marchionem in deditionem acceperat, omnemque Tusciam sibi breviter subiugavit;

Sicque triumphando Romanam visitat arcem.

16. Quod rex Chuonradus Romae imperator est effectus.

Igitur rex Chuonradus Romam ingressus eodem anno ut supra, id est a nativitate Salvatoris 1027 indictione decima, a papa Iohanne et universis Romanis regio honore mirifice receptus est, et in die
Mart. 26. sancto paschae, qui eo anno 7. Kalendas Apriles terminabatur, a Romanis ad imperatorem electus, imperialem benedictionem a papa suscepit,

Caesar et augustus Romano nomine dictus.

Quin etiam regina Gisela imperatricis consecrationem et nomen ibidem accepit. His ita peractis in duorum regum praesentia, Ruodolfi regis Burgundiae et Chnutonis regis Anglorum, divino officio finito imperator duorum regum medius ad cubiculum suum honorifice ductus est. In ipsis diebus paschalibus inter Romanos et Teutonicos pro vili causa orta est seditio magna. Contendebant duo pro corio bovis, cumque se invicem pugnis caedere coepissent, totus exercitus imperatoris commotus est, et armati equites et pedites ex utraque parte convenerunt. Ibi interfectus est ex nostra parte quidam iuvenis nomine Berengarius, filius Liutoldi comitis de Alamannia, multum nobilis

1) Ivrea.

et bellicosus nimis. Romani diu resistentes, ad extremum victi fugierunt, et innumerabiles ex illis perierunt. Imperator vero praedictum iuvenem, quoniam sibi dilectus et familiaris fuerat, iuxta tumulum caesaris Ottonis sepeliri praecepit. Postera die Romani qui seditionem commoverant ante imperatorem venientes, nudatis pedibus, liberi cum nudis gladiis, servi cum torquibus vimineis circa collum, quasi ad suspensionem praeparati, ut imperator iussit satisfaciebant. 1027.

17. Quod imperator in Apuliam venit.

Facta igitur pace inter Romanos et Teutonicos, imperator in Apuliam processit, et Beneventum et Capuam ac reliquas civitates illius regionis seu vi sive voluntaria deditione sibi subiugavit, et Nortmannis, qui de patria sua, nescio qua necessitate compulsi, in Apuliam confluxerant, ibi habitare licentiam dedit, et ad defendendos terminos regni adversus Graecorum versutias eos principibus suis coadunavit. Cunctis rebus rite et prospere sibi cedentibus imperator reversus, praeteriens Romam, iterum Italiam pertransiit. April.– Mai.

18. De tyranno Thasselgardo[1].

Eo tempore erat in Italia quidam tyrannus Thasselgart dictus, qui sub tempore Heinrici imperatoris multa facinora commisit in regno, sed per marinos recessus et alias munitiones, quas habuit ultra modum tutas, caesaris Heinrici persecutionem evaserat. Erat enim nobilis genere, despicabilis in persona, turpis in moribus, magnus praedator ecclesiarum et viduarum. Hunc imperator Chuonradus diligentissime insequebatur, et insidias sibi ante et retro omnibus modis apposuit. Qui dum a quodam suo castro fugere

1) cf. Muratorii Annales ad h. a.

1027. vellet in aliud, a militibus caesaris captus est. Quod dum audiret imperator, cum magna festinantia properabat, ita ut fere centum miliaria Latina intra diem et noctem pertransiret: cogitabat enim, ut more solito iterum evaderet. Veniente vero imperatore, praesentatus est illi ipse tyrannus. Quem cum videret, fertur dixisse imperator: *Nonne est hic ille leo, qui devoravit bestias Italiae? Per sanctam crucem Domini, talis leo non comedet amplius de pane meo!* Et hoc dicens, statim cunctis principibus regni adiudicantibus praecepit illum in patibulum suspendi. Quo suspenso, per omnem illam provinciam pax et securitas, diu latentes, simul emerserant.

19. De coniuratione quorumdam Teutonicorum.

Interea morante in Italia imperatore, apud Teutonicos magna invidia, multa consilia, multae factiones adversus imperatorem in cassum eruperant. Ut enim a minoribus incipiam et ad maiores perveniam, quidam comes in Suevia Welf nominatus, dives in praediis potens in armis, et Bruno episcopus Augustensis, invicem confligentes, multa mala in praedis et incendiis fecerunt in regno. Ad extremum praedictus comes ipsam Augustam irrumpens, aerarium episcopi despoliavit et totam civitatem vastavit; quod postea cogente imperatore totum restituit et episcopo emendavit. Chuono dux Wormatiensis, patruelis imperatoris, nec fidus imperatori nec tamen multum noxius illi, interim quietus manebat. Fridericus dux Liutharingorum, vitricus praedicti Chuononis, imperatori inimicando morte propria praeventus est. Ernustus dux Alamanniae, privignus imperatoris Chuonradi, nuper ab eo beneficiis et muneribus sublimatus, discedens iterum instigante diabolo rebellionem moliebatur, et consilio quorumdam militum suorum Alsatiam provinciam vastavit, et castella Hugonis

comitis, qui erat consanguineus imperatoris, desolavit. Deinde magno exercitu iuvenum collecto Burgundiam invasit, et ultra castrum Solodurum quamdam insulam aggere et vallo firmare coepit. Sed Ruodolfus rex Burgundionum veritus hostem imperatoris recipere, ab incepto illum prohibuit. Inde reversus, supra Turicum quoddam castrum munivit, et Augiensem ecclesiam nec non abbatiam sancti Galli nimium distrahendo, non mediocre dampnum patriae intulit. Sic posthabita lege et iustitia, usque ad imperatoris reditum iniquis conatibus insistebat. 1027.

20. Ubi dux Ernustus se denuo reddidit.

Pace per totam Italiam confirmata, imperator Iun. Chuonradus prospero reditu in Alamanniam venit, et in Augusta Vindelica colloquium familiare cum suis Iul. fidelibus tenens, de proditoribus patriae tractare coepit. Inde ad oppidum quod Ulma vocatur veniens, colloquium publice condictum illic habuit. Huc dux Ernustus non voto supplice venit, confisus in multitudine militum quos optimos habuit, ut vel secundum libitum cum caesare se pacaret, vel inde per potestatem rediret. Et habito colloquio cum suis, primum monuit eos fidei sacramentaliter promissae, dehinc hortabatur eos, ne illum desererent, ne honorem suum perderent; non decere eos immemores fore, in historiis patrum semper Alamannos bonae fidei et stabilitatis in dominos testimonium habere; et si sibi fidi forent, illis praemia, posteris eorum gloriam et honorem esse futurum. Talia dicenti duo comites Fridericus et Anshelmus pro caeteris respondebant hoc modo: *Nolumus inficiari, quin vobis fidem firmiter promitteremus contra omnes, praeter eum qui nos vobis dedit. Si servi essemus regis et imperatoris nostri, et ab eo iuri vestro mancipati, non nobis liceret a vobis separari. Nunc vero, cum liberi simus et libertatis nostrae summum defensorem in terra*

1027. Iul. *regem et imperatorem nostrum habeamus, ubi illum deserimus, libertatem amittimus, quam nemo bonus, ut ait quidam, nisi cum vita simul amittit. Quod cum ita sit, quicquid honesti et iusti a nobis exquiritis, in hoc parere volumus vobis. Si autem contra hoc vultis, illuc revertemur liberaliter, unde ad vos venimus conditionaliter.* His auditis dux cum se intellexisset a suis dimitti, sine omni pactione imperatori se reddidit; quem caesar in Saxoniam exulari fecit super quandam rupem quae Gibichenstein[1] dicitur, ut ibi castigatus a rebellione ulterius desineret.

21. Quod rex Burgundiae imperatori occurrebat Basileae.

Aug. Imperator pertransiens Alamanniam, cunctos qui sibi rebelles fuerant in deditionem recepit, et munitiones eorum deiecit; et perveniens usque ad Basileam, Ruodolfum regem Burgundiae alloquitur, qui illic sibi occurrebat extra urbem iuxta vicum qui Mittenza[2] dicitur; et habito familiari colloquio, imperator regem secum duxit in urbem. Confirmata inter eos pace, Gisela imperatrice haec omnia mediante, regnoque Burgundiae imperatori tradito eodem pacto quemadmodum prius antecessori suo Heinrico imperatori datum fuerat, rex iterum donis ampliatus, cum suis reversus est in Burgundiam. Imperator vero descendens per Rhenum in Franciam venit, ibique dux Chuono patruelis eius, prius rebellis, se reddidit; quem imperator in liberis custodiis aliquantulum castigavit, destructisque munitionibus suis, quas optimas habuit, in gratiam illum recepit, totumque honorem suum sibi restituit. Paulo post[3] Adalbero dux Histrianorum sive Carintanorum, reus maiestatis, victus ab imperatore, cum filiis suis exulatus est, et ducatum eius iste Chuono ab imperatore suscepit;

1) prope Halam. 2) Muttenz a meridie et oriente Basileae. 3) a. 1035; v. infra cap. 33.

quem ducatum pater eiusdem Chuononis dudum habuisse perhibetur. Ita dux Chuono fidus et bene militans imperatori et filio suo Heinrico regi, quousque vixerat, permansit. 1027.

22. De legatione episcopi Argentinensis.

Eodem tempore Werinharius, Argentinae civitatis episcopus, ab imperatore legatus Constantinopolim mittitur. Qui dum causa orationis Hierosolimam pergere se fingeret, ut putamus iudicio Domini, quem fallere nemo valebit, mirabiliter prohibitus est. Nam dum magnum comitatum hominum, maiorem quoque mutorum animalium, equorum, boum, ovium, porcorum, multasque delicias seculares ultra modum secum educeret, perveniens in Ungariam, a rege Stephano contradicta est sibi via, quod eo tempore nulli oratorum accidit. Inde reversus per Baioariam, cum omni comitatu suo pergens Italiam intravit; et multum circa fines Veronae moratus, tandem cum maximo labore per Venetiam mare Adriaticum ingressus, navigio calamitoso Constantinopolim pervenit. Cumque ab imperatore Graecorum honorifice susceptus esset, secumque satis familiariter conversaretur, desiderare coepit ut imperatoris auxilio Hierosolimam adiret, quo desiderio, semper aliqua re intercedente, numquam potiri valuit. Sequenti vero tempore obiit, et sepultus est in eadem urbe; et episcopatum eius Willihelmus Argentinensis canonicus suscepit. Legationis tamen causam postea imperator Graecorum aureis litteris imperatori Chuonrado rescripsit.

23. Quod imperator filium suum Heinricum regem consecrari fecit.

Anno Domini 1028 indictione 11. imperator Chuonradus filium suum Heinricum, magni ingenii et bonae indolis puerum aetate undecim annorum, principibus regni cum tota multitudine populi id proban- 1028.

1028. tibus, a Pilegrino archiepiscopo Coloniensi in re-
Apr. galem apicem apud Aquisgrani palatium sublimari
14. fecerat. Tunc in principali dominica paschae consecratus et coronatus, paschalem laetitiam triplicavit. Nam dum in superioribus annis duas coronas, id est patris et matris suae, mundus veneraretur, nunc tertia addita,

Spes pacis crevit, quam rex cum caesare fecit;

praesertim cum is coronatus esset, cuius aetas vita diuturna satis digna fuerat. Deinde diversa regna peragrantes, caesar per se, rex sub tutore et actore Augustensi episcopo Brunone, cunctos rebelles domabant et foedera pacis ubique feliciter firmabant.

24. De obitu episcopi Augustensis.

1029. Anno sequenti imperator in Baioaria Ratisponae
Apr. 6. pascha celebravit. Ibi Bruno episcopus Augustensis defunctus est, cuius corpus imperatrix prosecuta, cum filio Heinrico rege ad Augustam sedem suam honorifice sepeliri fecerunt. Nobilis enim valde fuit ipse episcopus Bruno. Nam dum esset frater Heinrici imperatoris, filius erat materterae Giselae imperatricis. Soror vero eiusdem episcopi nupta Stephano regi Ungariorum, causa fuit christianitatis primum in gente Pannonica. Episcopatum vero Augustensem Eberhardus suscepit.

25. Qualiter dux Ernustus ducatum accepit et statim amisit.

1030. Anno Domini 1030 imperator Chuonradus apud
Mart. Ingelenheim pascha celebravit. Ibi Ernustus supra
29. memoratus dux Alamanniae, a custodia solutus ducatum recepit, eo tenore ut Wezelonem militem suum, qui multis factionibus regnum turbaverat, quasi hostem rei publicae cum omnibus suis persequeretur, idque se facturum cum sacramento confirmaret. Quod cum dux facere nollet, hostis publicus

imperatoris diiudicatus est, et penitus ducatu amisso, 1030.
cum paucis inde recessit. Imperator vero ducatum Alamanniae Herimanno iuniori, fratri eiusdem Ernusti, dedit, eumque Warmanno Constantiensi episcopo commendavit. Imperator vero communi consilio omnium principum regni eumdem Ernustum et cunctos iustitiae et paci reluctantes ab episcopis excommunicari fecit, eorumque res publicari iussit. Ipsa imperatrix Gisela, quod dictu est miserabile sed actu laudabile, filium inconsultum sapienti marito postponens, publicam fidem dedit omnibus, quicquid illi accidisset, nullam ultionem neque malum animum pro hac re se reddituram fore.

26. Quod imperator super Ungarios cum exercitu venit.

Eodem tempore multae dissensiones inter gentem Pannonicam et Baioarios, culpa tamen Baioariorum, factae sunt, ita ut Stephanus rex Ungariorum multas incursiones et praedas in regno Noricorum, id est Baioariorum, faceret. Unde commotus imperator Chuonradus cum grandi exercitu super Ungarios venit. Rex autem Stephanus minime sufficiens adversus imperatorem, orationibus et ieiuniis in universo regno suo indictis, praesidium Domini tantummodo flagitabat. Imperator tam munitum regnum fluviis et silvis intrare non valens, multis tamen praedationibus incendiis circa terminos regni iniuriam suam satis ulciscens, reversus est; volens tempore oportuniori cepta sua peragere. Sed filius suus rex Heinricus adhuc puerulus, Eigilberto Frisingensi episcopo creditus, legatione Stephani regis pacem rogantis accepta, unico consilio principum regni, patre nesciente, gratiam reconciliationis annuit[1]: iuste et sapienter agens, qui regem iniuste iniuriatum, ultro petentem gratiam, recepit in amicitiam.

1) v. Herimannum a. 1031.

27. Quod dux Ernustus auxilium petiit ab Odone comite.

1030. Interea dum haec agerentur, praefatus Ernustus ducatus dignitate privatus, multa cogitans, multa moliens, qualiter imperatori resisteret, magnos labores in vanum consumpsit. Qui assumpto Wezelone milite suo, cum aliis paucis perrexit in Franciam Latinam ad Odonem comitem, propinquum suum. Nam mater Odonis et mater Giselae imperatricis fuerant sorores. A quo dum consilium et auxilium peteret, seu nollet sive non auderet, nihil solatii contra imperatorem sibi dedit.

28. Qualiter dux Ernustus periit.

Dux vero Ernustus reversus, iterum in Alamanniam venit, ibique in quadam eremo quae Nigra silva dicitur in locis tutissimis moratus, praeda miserabili per aliquod tempus vivebat. Ad extremum dum a militia caesaris undique coarctaretur, quidam qui imperatori favebant, equos quos dux et omnes sui optimos habebant, per insidias in pascuis exceperunt. Dux vero perditis equis in quibus confidebat, nihil pensi plus habens, in tanta perturbatione quid ageret dubitabat; collectis tamen undique qualibuscumque equis quos habere poterat, cum omnibus quos tunc habuit egressus est silva, secum deliberans, melius esse honeste mori quam turpiter vivere. Cumque pervenissent in saltus silvarum ad illam regionem Alamanniae quae Bara dicitur, viderunt castra deserta, quae priori nocte hostes occupaverant. Confestim perceperunt, sibi insidias parari. Nam Manegoldus comes, miles imperatoris de Augensi abbatia magnum beneficium habens, ab imperatore et Warmanno Constantiensi episcopo, qui tunc vice ducis Herimanni Alamanniam gubernabat, praesidio locatus fuerat, ne dux Ernustus praedas aut incendia faceret in regione. Statim dux Ernustus et assecutores

sui nimium alacres effecti sunt, existimantes iniurias 1030.
suas cito ulturos fore in hostibus; arreptoque itinere suos insecutores insequi coeperunt. Eadem intentione Manegoldus comes et qui cum illo fuerant huc et illuc progredientes, itinera ducis diligenter observabant. Hac occasione utrimque collata ita coniuncti sunt, ut se invicem videre et affari possent. Erant Aug.
autem ex parte Manegoldi multo plures milites quam 17.
de parte ducis.

Nec mora, congressi pugnabant acriter omnes, ex parte ducis ira, ferocitate, audacia incitati, ex altera parte pro gloria, pro remuneratione adducti. Hi qui cum duce fuerant, cum nihil de vita cogitarent, omnes ad interitum properabant. Dux vero cum nemini parceret, in hoc praelio neminem sibi parcentem invenit, et a plurimis vulneratus, postremo interfectus occubuit. Ibi cecidit Wezilo comes, miles ducis, cuius causa haec omnia acciderant; Adalbertus et Werin, nobiles viri, et alii multi interfecti sunt ibi. Ex altera parte ipse Manegoldus comes, auctor huius congressionis, cecidit, et plures alii secum. Corpus Ernusti ducis in Constantiam delatum, prius accepta indulgentia a potestate episcopali pro excommunicatione, in ecclesia sanctae Mariae sepultum est. Corpus Manegoldi in Augia subterratum est.

Accidit hoc bellum semper miserabile multum, 16. Kalendarum Septembrium. Hoc cum nunciatum esset imperatori, fertur dixisse:

Raro canes rabidi foeturam multiplicabunt.

29. Ruodolfus rex Burgundiae obiit, et Odo regnum eius invasit.

Anno Domini 1032 Ruodolfus rex Burgundiae, 1032.
avunculus Giselae imperatricis, obiit in pace, cuius Spt. 6.
regnum comes Odo Francigena, filius sororis suae, invasit, et quaedam castra munitissima sive civitates seu dolo seu bello ceperat: nec se regem ausus est

1032. facere, nec tamen regnum voluit dimittere. Referebant quidam, illum dixisse saepe, quod numquam rex fieri, sed tamen semper magister esse regis vellet. Eo modo magnam partem Burgundiae distraxit, licet regnum Burgundiae Chuonrado imperatori et filio eius Heinrico regi a Ruodolfo rege, postquam ipse superstes non esset, per iusiurandum iamdudum confirmatum esset. Sed dum Odo consul haec in Burgundia faceret, Chuonradus imperator in Sclavonia cum armis fuerat. Quid ibi ageret, vel qualiter postea Odonem repulisset de Burgundia, consequenter dicam. Supra dictus Bolizlaus dux Bolanorum mortuus[1], reliquit duos filios, Misiconem et Ottonem. Misico dum fratrem suum Ottonem persequeretur, expulerat eum in Ruzziam. Dum ibi aliquantum tempus miserabiliter viveret, coepit rogare gratiam imperatoris Chuonradi, ut ipso impetrante et iuvante restitueretur patriae suae. Quod dum imperator facere vellet, decrevit ut ipse cum copiis ex una parte,
Iun. ex altera frater Otto Misiconem aggrederentur. Hunc impetum Misico ferre non valens, fugit in Bohemiam ad Uodalricum ducem, cui tunc temporis imperator iratus fuerat. Sed ille, ut sic placaret imperatorem, voluit sibi reddere Misiconem; quod pactum sceleratum rennuit caesar, dicens se nolle inimicum emere ab inimico. Otto restitutus patriae et dux factus a caesare, dum post aliquod tempus minus caute ageret, a quodam familiari suo clam interfectus est. Tunc Misico omnibus modis quaerebat gratiam imperatricis Giselae et reliquorum principum, ut mereretur redire ad gratiam imperatoris. Caesar misericordia motus, dedit sibi veniam, et divisa provincia Bolanorum in tres partes, Misiconem fecit tetrarcham, reliquas duas duobus aliis commendavit; sic imminuta potestate, minor facta est temeritas. Defuncto

1) cf. Ann. Hildesh. SS. III, 99 et Chron. Polonorum SS. IX, 436.

Misicone, Gazmerus filius eius fideliter serviebat huc usque[1] imperatoribus nostris.

30. Quod imperator cum filio suo Heinrico rege Burgundiam adiit.

Anno Domini 1033 imperator Chuonradus cum filio suo rege Heinrico natalem Domini in Argentina civitate celebravit. Inde collecto exercitu per Solodorum Burgundiam intravit. Et veniens ad Paterniacum monasterium, in purificatione sanctae Mariae a maioribus et minoribus regni ad regendam Burgundiam electus est; et in ipsa die pro rege coronatus est. Deinde quaedam castella, quae Odo invaserat, obsedit, sed propter nimiam asperitatem hiemis, quae tunc fuerat, valde impediebatur. De qua nimietate frigoris quidam de nostris centenos versus fecit, quos imperatori praesentavit; in quibus tam mirandae res dicuntur, quod equi in castris circa castellum Murat[2], si pedes infixissent terrae pro tempore diei aliquid moliti, per noctem ita gelati constringerentur, ut nequaquam nisi securibus et sudibus de terra in circuitu gelata evelli potuissent. Quidam vero qui non habuit adiutorium, equum proprium ita haerentem interfecit et corium de cruribus sursum abstulit, reliquum terrae gelatae infixum dimisit. Homines quoque multum confundebantur hoc algore; erat enim una facies iuvenum et senum, omnes erant die et nocte cani et barbati propter horridum rigorem glaciei, licet plures iuvenes et imberbes fuissent ibi; et tamen

Vix haec causa fuit, quod caesar bella reliquit.

Imperator reversus ad Turicum castrum pervenit; ibi plures Burgundionum, regina Burgundiae iam vidua, et comes Hupertus, et alii qui propter insidias Odonis in Burgundia ad imperatorem venire nequi-

1033. Fbr. 2.

1) Anno 1050 iterum rebellis extitit. 2) Murten.

1033. verant, per Italiam pergentes occurrebant sibi, et effecti sui fide promissa per sacramentum sibi et filio suo Heinrico regi, mirifice donati redierunt.

31. Quod imperator super Odonem cum exercitu venit.

Aug. Eiusdem anni aestate imperator cum exercitu suo super Odonem consulem in Gallias Francorum venit, dicens, si Odo in Burgundia res alienas iniuste quaereret, de suo proprio, iuvante Deo, aliquid perdere deberet. Tunc in regno Heinrici regis Francorum, in praediis tamen et beneficiis Odonis, tantas devastationes et incendia fecit imperator, ut ipse Odo necessitate compulsus humiliter veniens quaereret veniam, promittens Burgundiam dimittere, et secundum iussionem illius sibi satisfacere. Sic imperator cum suo honore et Odonis dampno reversus est.

32. Qualiter imperator Odonem expulit de Burgundia.

1034. Apr. 14. Anno Domini 1034 imperator in Baioaria Ratisbonae sanctum pascha celebravit. Huius anni aestate, dum Odo praefatus promissa non attenderet, sed adhuc quamdam partem Burgundiae, quam iniuste invaserat, obtineret, imperator Chuonradus expeditis Teutonicis et Italis Burgundiam acute adiit. Teutones ex una parte, ex altera archiepiscopus Mediolanensis Heribertus et caeteri Italici ductu Huperti comitis de Burgundia usque Rhodanum fluvium convenerunt. Augustus veniens ad Genevensem civitatem, Geroldum principem regionis illius, et archiepiscopum Lugdunensem, atque alios quam plures subegit; et reversus castrum Murat cum fortissimis militibus Odonis munitum obsidens, vi cepit, et quos intus invenerat captivos duxit. Caeteri fautores Odonis hoc audientes solo timore caesaris fugierunt; quos persecutus caesar, omnino exterminavit de regno, et ac-

ceptis de principibus Burgundiae multis obsidibus, rediit per Alsatiam ad imperatricem. Nam dum ille in Burgundiam pergeret, imperatrix secuta est eum usque Basileam. Inde reversa ad Argentinam civitatem, expectavit reditum imperatoris. Eo tempore filia imperatoris Chuonradi et Giselae imperatricis, Mahthilda, nimiae formositatis puella, Heinrico regi Francorum desponsata, obiit Wormatiae, ibique sepulta est. 1034.

33. Quod rex Heinricus Sclavos subiugavit.

Interea dum haec quae superius dicta sunt imperator in Burgundia faceret, filius suus Heinricus rex, licet in puerilibus annis, non segnius rei publicae consuluit in Bohemia et in caeteris regionibus Sclavorum; ubi et Uodalricum ducem Bohemiae et reliquos quam plures caesari adversantes strenue subiugavit, et redeunti patri occurrens, de duplici victoria duplex gaudium populis effecerat. Deinde collectis copiis de Saxonia, super eos qui Liutizi vocantur, quique olim semichristiani nunc per apostaticam nequitiam omnino sunt pagani, imperator venit, ibique conflictum implacabilem mirabiliter diremit. Inter Saxones enim et paganos fiebant ea tempestate multae dissensiones et incursiones. Cumque caesar veniret, coepit quaerere, ex qua parte pax, quae diu inviolata inter eos fuerat, prius corrumperetur. Dicebant pagani, a Saxonibus pacem primitus confundi, idque per duellum, si caesar praeciperet, probare. E contra Saxones ad refellendos paganos similiter singulare certamen, quamvis iniuste contenderent, imperatori spondebant. Imperator consulentibus principibus suis, licet non satis caute ageret, hanc rem duello diiudicari inter eos permisit. Statim duo pugiles congressi sunt, uterque a suis electus. Christianus in sola fide, quae sine operibus iustitiae mor-

1034. tua est, confidens, et non diligenter attendens, quod Deus, qui veritas est, omnia in vero iudicio disponit, qui solem suum oriri super bonos et malos facit, qui pluit super iustos et iniustos, audacter pugnare coepit. Paganus autem solam conscientiam veritatis, pro qua dimicabat, prae oculis habens, acriter resistebat. Postremo christianus a pagano vulneratus cecidit. Ex qua re pagani in tantam elationem et audaciam venerunt, ut nisi imperator adesset, continuo irruerent super christianos; sed imperator ad compescendas incursiones eorum construxit castrum Wirbinam, in quo praesidia militum locavit, et principes Saxoniae, ut unanimiter resisterent paganis, sacramento et imperiali iussione constrinxit. Deinde reversus est in Franciam.

1035. Sequenti vero anno idem castrum a paganis dolo captum est, et plures nostrorum qui in eo erant ab aestate eis occisi sunt. Hinc commotus imperator, iterum cum copiis usque Albim fluvium venit. Sed cum pagani transitum prohiberent, imperator per aliud vadum fluvii partem exercitus latenter transmisit; et ita fugatis hostibus, ipse per ripam liberam regionem ingrediens, immensis devastationibus et incendiis ubique, nisi in locis inexpugnabilibus, sic humiliavit eos, ut censum ab antiquis imperatoribus propositum et iam auctum Chuonrado imperatori postea persolverent. Multum enim laboravit Chuonradus imperator prius et tum in gente Sclavorum; unde quidam de nostris quoddam breviarium versifice fecit, quod postea imperatori praesentavit. Ibi legitur, qualiter imperator interdum in paludibus usque femora stabat, pugnans ipse et exhortans milites ut pugnarent, et victis paganis nimis acriter trucidabat eos pro quadam superstitione illorum nefandissima. Nam fertur, ut quodam tempore effigiem ligneam crucifixi domini nostri Iesu Christi scelerato ludibrio habuissent pagani, et in eam spuerent atque colaphis caederent;

ad extremum oculos eruebant, manus et pedes truncabant. Haec ulciscens imperator, de captis paganis maximam multitudinem pro una effigie Christi simili modo truncavit et varia morte delevit. Idcirco in eisdem versibus caesar ultor fidei vocatur, et Romanis principibus Tito et Vespasiano comparatur, qui in ultionem Domini triginta Iudaeos pro uno nummo commutaverant, cum Iudaei Christum pro totidem denariis vendiderint. Reversus imperator, quicquid obstaculi in regno invenit, imperiose disiecit. Eodem anno Adalbero dux Carantanorum, imperatoris gratiam perdens, ducatum amisit[1] et in exilium missus est. 1035.

34. De coniuratione Italorum[2].

Item eodem tempore magna et modernis temporibus inaudita confusio facta est Italiae, propter coniurationes quas fecerat populus contra principes. Coniuraverant enim omnes valvasores Italiae et gregarii milites adversus dominos suos, et omnes minores contra maiores, ut non paterentur aliquid sibi inultum accidere a dominis suis supra voluntatem ipsorum, dicentes, si imperator eorum nollet venire, ipsi per se legem sibimet facerent. Hoc cum nunciatum esset imperatori, fertur dixisse: *Si Italia modo esurit legem,*

Concedente Deo bene legibus hanc satiabo.

Et praeparans se anno sequenti, Italiam cum copiis intravit. Interea principes Italici male conceptam coniurationem periculum generare posse scientes, convenerunt simul cum minoribus, et prius exhortationibus et consiliis hoc recens malum destruere conabantur; cum hoc non procederet, temptabant bello superare; sed inito praelio minorum incredibilis multitudo sola impressione catervarum vicit. Ibi epi- 1036.

1) cf. supra cap. 21. 2) cf. Arnulfi gesta archiepp. Mediol. II, 10. SS. VIII. p. 14. 15.

1036. scopus Astensis indigna statione[1] periit, caeteri fugerunt, et nimium confusi adventum imperatoris aegre expectabant.

35. Quod rex Heinricus filiam Chnutonis regis in coniugium duxerit.

Anno Domini 1036 Heinricus rex, filius imperatoris, Chnutonis regis Anglorum filiam nomine Chunehildem, pro regina consecratam regalibus nuptiis in coniugium duxit. Eodem anno, ut dictum est, imperator Chuonradus cum filio Heinrico rege Italiam intravit cum exercitu, et celebravit natalem Domini
1037. Veronae anno dominicae incarnationis 1037. Inde ad Mediolanum veniens, ab Heriberto archiepiscopo magnifice receptus est in ecclesia sancti Ambrosii. In ipsa die, nescimus cuius consilio, pene gravis tumultus factus est populi Mediolanensis, quaerentis ab imperatore, si vellet favere coniurationi eorum. Unde commotus imperator praecepit, ut omnes in urbem Papiensem ad generale colloquium convenirent. Quod dum factum esset, cunctis reclamantibus legem fecit imperator. In ipso placito quidam Hugo comes et alii quam plures Italici appellabant archiepiscopum Mediolanensem pro multis causis, quibus eos offenderat. Imperator vero vocato archiepiscopo praecepit, ut satisfaceret omnibus. Quod dum archiepiscopus renueret, sensit imperator, omnem illam coniurationem Italiae ipsius consilio factam esse. Et mox comprehenso illo, retinuit in sua potestate. Deinde commendavit eum in custodiam Poponi patriarchae Aquilegiensi, et Chuononi duci Carentanorum. Qui ab eis ductus est cum imperatore usque Placentinam civitatem. Quadam nocte quidam de familiaribus archiepiscopi collocavit se vice ipsius in lecto quo ipse iacere solebat, et superducto coopertorio latuit, ut ita falleret custodes. Archiepiscopus ad-

1) i. e. in proelio.

ducto sibi equo a quodam fugit, et veniens Mediolanum, a suis cum magno gaudio susceptus est. Deinde, quicquid poterat moliri contra imperatorem, non praetermisit. Imperator quaeque castella sibi adversa destruxit, et iniquas coniurationes Italiae iusta lege reducta[1] exinanivit; et veniens Ravennam, sanctum pascha ibi celebravit. Eodem anno in Italia tres episcopi, Vercellensis, Cremonensis, Placentinus, apud imperatorem accusati sunt; quos imperator comprehensos exulari fecit. Quae res displicuit multis, sacerdotes Christi sine iudicio dampnari. Referebant nobis quidam, piissimum nostrum Heinricum regem, filium imperatoris, salva reverentia patris clam detestari praesumptionem caesaris in archiepiscopum Mediolanensem atque in istos tres; et merito, quia sicut post iudicialem sententiam depositionis nullus honor exhibendus est, sic ante iudicium magna reverentia sacerdotibus debetur. Eodem anno praefatus consul Odo de Francia in regno imperatoris quaedam loca invadens, a Gozelone duce Lotharingorum, et filio suo Godefrido, et Gerhardo comite, atque a militia episcopi Mettensis, pugna commissa cum illo, fugiendo interfectus est, et vexillum eius caesari in Italiam allatum, hostem interemptum testabatur. Eo tempore imperator Mediolanenses nimium afflixit, et quoniam urbem antiquo opere et maxima multitudine munitam capere non poterat, quod in circuitu fuerat igne et gladio consumpsit.

1037. Apr. 10. Nov. 15.

36. De miraculo quod accidit in die pentecostes.

Eodem tempore dum imperator quoddam castrum sancti Ambrosii, quod Curbitum[2] dicitur, iuxta Mediolanum obsideret, accidit ibi, quod plures pro miraculo habuerunt. In dominica sancta pentecostes, ante horam tertiam, de magna serenitate coeli subito

Mai. 29.

1) Legg. II. p. 38**. 39. 2) Corbetta, ab occidente Mediolani.

1037. fulmina cum tonitruis eruperunt tantae fortitudinis, ut multa pars hominum et equorum periret in castris. Quidam prae tanto terrore in excessum mentis venerunt, ita ut post aliquos menses vix illis sensus redierit. Venientes autem qui extra castra fuerunt, nec vidisse nec audisse aliquid tale dicebant. Eo tempore imperator archiepiscopatum Mediolanensem Ambrosio Mediolanensi canonico dedit, licet illi ista donatio parum profuisset. Nam cives Mediolanenses quicquid habuit idem Ambrosius in illorum territorio demoliebantur, et suum archiepiscopum Heribertum usque obitum eius cum honore retinuerunt, sed tamen cum gratia Heinrici regis filii imperatoris, quod plenius in gestis regis, si Deus voluerit, exequar. Eodem tempore papa Cremonae occurrebat impera-
c. Iun. tori, et honorifice receptus et dimissus, Romam reversus est. Imperator disperso exercitu per regiones, ipse ad montuosa loca secessit propter refrigerium, quoniam ea aestate magnus calor imminebat.

37. De seditione quae facta est in Parma.

Dec. Eodem anno, hyberno tempore collecto exercitu, imperator transcendens Padum, ad Parmam civitatem venit, ibi natalem Domini celebravit inchoante anno dominicae incarnationis 1038. In ipsa die nativitatis Domini inter Teutonicos et cives Parmenses magna seditio orta est, et quidam bene valens vir Chuonradus, infertor ciborum imperatoris, cum aliis interfectus est. Unde commotus exercitus, gladiis et igne cives aggreditur; et imperator post incendium magnam partem murorum destrui praecepit, ut eorum praesumptionem non inultam fuisse haec ruina aliis
1038. civitatibus indicaret. Deinde imperator transcendens Apenninum montem, in Apuliam tendebat. Imperatrix vero Romam orandi gratia venit, inde ad impe-
Mai. ratorem revertitur. Imperator autem ad terminos
Iun. imperii sui perveniens, Troiam Beneventanum et

Capuam aliasque civitates Apuliae lege et iustitia stabilivit, dissensiones quae erant inter Nortmannos extraneos et indigenas sola iussione sedavit, et cunctis offensionibus de regno sublatis feliciter reversus, Ravennam venit. Ibi dispositis obsidionibus et insidiis adversus Mediolanenses, qui adhuc sibi rebelles fuerant, caeterisque rebus ad voluntatem suam per regnum compositis, patriam revisere decrevit. Eo tempore propter nimium calorem nimia contagio pestilentiae exercitum invasit, neque aetatibus neque personis pepercit. Ibi regina Chunehildis, coniux Heinrici regis, 15. Kalendas Augusti quasi in limine vitae, ingressu mortis occubuit, relinquens tantummodo solam filiolam de rege, quam postea pater Christo desponsans, in abbatissam consecrari fecit. Filius imperatricis Herimannus dux Alamannorum, iuvenis bonae indolis et in rebus bellicis strennuus, eadem peste gravatus inter manus peritissimorum medicorum 5. Kalendas Augusti non sine magno detrimento imperii obiit. Eodem mense atque sequenti maxima multitudo exercitus morbo contacta periit. Corpus reginae tenerum et delicatum, aromatibus conditum cum rege et imperatrice ductum ad Germaniam, in praepositura Lintburg sepultum est. De duce statutum fuerat, ut in Constantiam civitatem Alamanniae duceretur; sed calore nimio obstante, in Tridento sepelitur.

1038. Iul. Iul. 18. Iul. 28.

38. Quod imperator filio suo regi Burgundiam tradidit.

Eodem anno Stephanus rex Ungariorum obiit, relinquens regnum Petro, filio sororis suae. Reversus imperator in Baioariam, aegrotantem exercitum medicinis et consilio reficiebat; et dum omne regnum serenitate pacis invenisset illustratum, eiusdem anni autumno Burgundiam adiit; et convocatis cunctis prin- Sept.

1038. cipibus regni, generale colloquium habuit cum eis[1],
et diu desuetam atque pene deletam legem tunc primum Burgundiam praelibare fecerat. Transactis tribus diebus generalis colloquii, quarta die primatibus regni cum universo populo laudantibus atque rogantibus, imperator filio suo Heinrico regi regnum Burgundiae tradidit, eique fidelitatem denuo iurare fecit. Quem episcopi cum caeteris principibus in ecclesiam sancti Stephani, quae pro capella regis Soloduri habetur, deducentes, hymnis et canticis divinis Deum laudabant, populo clamante et dicente, quod pax pacem generaret, si rex cum caesare regnaret[2]. Reversus imperator per Basileam descendens, Fran-
Dec. ciam orientalem et Saxoniam atque Fresiam
Pacem firmando, legem faciendo revisit.

39. De obitu imperatoris.

1039. Anno dominicae incarnationis 1039 dum imperator Chuonradus iam in filio suo rege Heinrico regni rem, imperii autem spem bene locatam confideret, cumque pene omnia per regnum ad libitum suum
Iun.3. inclinata videret, ipso anno diem sanctum pentecostes apud Traiectum civitatem Fresiae celebravit, ubi cum sacratissimam sollempnitatem venerando magnifice cum filio et imperatrice coronatus procederet ad mensam, mediocri dolore correptus est. Tamen ne tantae diei laetitiam perturbaret, dolorem
Iun.4. dissimulavit. Sequenti die cum morbus letalis vehementer insisteret, imperatricem cum filio rege ad prandium exire iubet de cubiculo. Interea imperator finem sibi imminere sentiens, sicut in vita sanus, in actu semper constans et strennuus fuit, ita in extremis nihil segnioris fidei permansit; et vocatis episcopis, corpus et sanguinem Domini et crucem sanctam cum reliquiis sanctorum apportari fecerat. Et

1) Solodori, Herimannus. 2) igitur: *Pax pacem generat, si rex cum caesare regnat.*

erigens se cum lacrimis valde affectuosis, in confessione pura et oratione intenta, sanctorum communionem ac peccatorum remissionem devotissime accipiens, imperatrici et filio regi Heinrico post fida monita valedicens, ex hac vita migravit 2. Non. Iunii, feria 2, indictione 7. Viscera imperatoris apud Traiectum condita sunt, et rex locum sepulturae donis et praediis ampliavit. Reliquum corpus ab imperatrice et filio rege, ut optime excogitari poterat, involutum et reconditum, usque Agrippinam Coloniam vectum, per cuncta coenobia illius civitatis atque Moguntiae seu Wormatiae, sive illorum quae in medio fuerant, omni populo sequente et orante deportatum, incredibili oratione et magnis elemosinis pro redemptione animae factis, tricesima qua obdormivit die in Spira civitate, quam ipse imperator, sicut et postea filius, multum sublimavit; honorifice sepultum est. Hanc gratiam Chuonrado imperatori Deus addidit, quod non vidimus neque audivimus tantas lamentationes universorum, tot orationes, tales elemosinas alicui imperatorum corpore insepulto factas. Et sicut percepimus referente episcopo Heinrico Lausanensi cum caeteris Burgundionibus, qui illum de obitu usque sepulturam prosecuti sunt, filius caesaris Heinricus rex ad omnes introitus ecclesiarum, et ad extremum ad sepulturam humeros suos corpori patris ultra modum humili devotione supposuit, et non solum quod filius patri in karitate perfecta, sed quod servus domino in timore sancto debet, hoc totum rex patri defuncto studiosissime exhibuit. 1039. Iun. 4.

Haec de imperatoris Chuonradi gestis breviter scripsimus, de quibus si quicquam intactum omnino dimisimus, hoc inauditum esse a nobis credatur. Si autem aliquid strictius quam rerum magnitudo se extenderet dictum est, illud propter commoditatem legentis factum esse, veraciter attestabimur. Pro quo

quidam de nostris[1] cantilenam lamentationum fece-
1048. rat, quam postea filio suo Heinrico regi in Constantia
Apr. civitate praesentavit; quas lamentationes hic, quoniam eiusdem operis sunt, inserere non incongruum putavimus.

40. Versus pro obitu Chuonradi imperatoris.

Qui vocem habet serenam, hanc proferat cantilenam
De anno lamentabili et damno ineffabili,
Pro quo dolet omnis homo forinsecus et in domo,
Suspirat populus domnum vigilando et per somnum:
Rex Deus, vivos tuere et defunctis miserere.

Anno quoque millesimo nono atque trigesimo
De Christi nativitate nobilitas ruit late,
Ruit caesar caput mundi, et cum illo plures summi,
Occubuit imperator Chuonradus legum dator.
Rex Deus, vivos tuere et defunctis miserere.

Eodem vero tempore occasus fuit gloriae,
Ruit stella matutina Chunehildis regina,
Et filius imperatricis dux timendus inimicis,
Ruit Chuono dux Francorum, et pars magna ingenuorum.
Rex Deus, vivos tuere et defunctis miserere.

Imperatoris gloria sit nobis in memoria,
Ac frequenti mentione vivat vir indolis bonae,
Vivat dominator probus et frequenti carmine novus,

1) Haec Otto Frisingensis lib. VI. cap. 30. exscribit.

Et praeclara fama post mortem vitae praestet hunc consortem.
Rex Deus, vivos tuere et defunctis miserere.

Regum sanguine genitus, omnes praecellit penitus,
Gloriosus in persona, pulcher sua sub corona,
Sceptrum, regnum, imperium nulli erat plus congruum:
Rem publicam honestavit, huius causa laboravit.
Rex Deus, vivos tuere et defunctis miserere.

Postquam replevit Franciam per pacis abundantiam,
Mitigavit Alamannos et omnes regni tyrannos,
Saxonibus et Noricis imposuit fraena legis,
Vidit sua magnalia probabilis Italia.
Rex Deus, vivos tuere et defunctis miserere.

Roma subiecit se primum a summo usque ad imum,
Experti sunt Ravennates in bello suo primates,
Sentiebant Veronenses invicti caesaris enses,
Hesperia se prostravit, imperanti supplicavit.
Rex Deus, vivos tuere et defunctis miserere.

Reversus Alamanniam invenerat calumpniam,
Quam sic dissipavit caesar, ut ventus pulveris instar,
Omnes simul perierunt qui praedatores fuerunt,
Et cives praestantissimi idcirco facti exulari.
Rex Deus, vivos tuere et defunctis miserere.

Nil moratus imperator, pacis ubicumque dator,
Bellum intulit paganis, ne nocerent christianis,
Non defendit eos palus, nulla fuit aquis salus,
Bene coercebat Sclavos barbaros et omnes pravos.
Rex Deus, vivos tuere et defunctis miserere.

